

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra marketingové komunikace a public relations

Bakalářská práce

2021

David Šimek

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra marketingové komunikace a public relations

Bakalářská práce

**Volební kampaň Československé strany národně
socialistické ve volbách 1946**

Campaign of the Czechoslovak National Socialist Party in the 1946 Elections

Autor práce: David Šimek

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Vedoucí práce: Mgr. Anna Shavit, Ph. D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

David Šimek

Bibliografický záznam

ŠIMEK, David. *Volební kampaň Československé strany národně socialistické ve volbách 1946*. Praha, 2021. 83 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra marketingové komunikace a public relations. Vedoucí diplomové práce Mgr. Anna Shavit, Ph. D.

Rozsah práce: 110 554 znaků

Rád bych poděkoval Mgr. Anně Shavit, Ph.D. za podnětné kladení otázek při zpracování tématu. Rovněž děkuji pracovníkům badatelny Národního archivu za jejich laskavou pomoc při vyhledávání archiválií.

Anotace

Bakalářská práce má za cíl představit volební kampaň Československé strany národně socialistické (ČSNS) ve volbách roku 1946 a poskytnout k ní relevantní teoretický a historický kontext. Poválečné období v Československu (1945–1948) je nejčastěji zkoumáno z pohledu komunistické strany a jejího postupného ovládnutí státní moci, vrcholícího v únoru roku 1948. Ostatní politické strany této doby se tak ocitají mimo hlavní proud zájmu, přestože sehrály při obnově politického i společenského života významnou roli. Tato práce je tedy pomyslným doplněním tohoto období o perspektivu ČSNS.

První část práce se věnuje teoretickému pozadí politické komunikace (vymezení pojmu *propaganda*), vývoji stranické organizace a volebních kampaní. Důraz je kladen na koncepty, které na problematiku nahlízejí z delší časové perspektivy a umožňují tak zanalyzovat modely a vzorce v dnešní politické praxi již zastaralé. Druhá část popisuje politický a společenský kontext voleb 1946. Třetí část práce je věnována Československé straně národně socialistické, jejímu vzniku, její historii a hlavním osobnostem volební kandidátky při volbách 1946. Následně jsou uceleným způsobem popsány hlavní aspekty volební kampaně této strany, i. e. volební organizace, volební program, vzájemná konfrontace vybraných stran či volební estetika.

Klíčová slova

Česká strana národně socialistická, volby 1946, volební kampaň, politická komunikace

Annotation

The bachelor thesis aims to present the campaign of the Czechoslovak National Socialist Party (CNSP) in the 1946 Elections, to which it also provides relevant theoretical and historical context. The post-war period in Czechoslovakia (1945–1948) is most often examined from the point of view of the Czechoslovak Communist Party and its gradual takeover of power in the state, culminating in February 1948. Other political parties of this period thus often find themselves overshadowed, despite their important role in the afterwar renewal of political and social life. This work therefore hopes to enrich the discourse with the CNSP perspective.

The first part deals with theoretical background of political communication (examining the term *propaganda*) and with development of party organization and election campaigning. Emphasis is placed on concepts that approach the issues from a wider historical perspective, thus allowing an analysis of models and patterns of political practice which are in today's world mostly obsolete. The second part describes the political and social context of the 1946 Elections. The third part is dedicated to the Czechoslovak National Socialist Party, its origins, history and leading candidates in the 1946 elections. Subsequently, the main aspects of the party's election campaign are described in a complex manner, i.e. the campaign organization, election program, confrontation with other parties or campaign aesthetics.

Keywords

Czechoslovak National Socialist Party, 1946 elections, election campaign, political communication

Obsah

Úvod	10
1 Teoretická reflexe politické organizace a komunikace	12
1.1 O propagandě	12
1.1.1 Historie a definice pojmu	13
1.1.2 Problémy propagandy	15
1.2 Vývoj stranické organizace	18
1.2.1 Elitní strana	19
1.2.2 Masová strana	20
1.2.3 Catch–all strana	22
1.2.4 Strana kartelu	22
1.3 Vývoj volebních kampaní	23
1.3.1 Premoderní kampaň	23
1.3.2 Moderní kampaň	24
1.3.3 Postmoderní kampaň	24
2 Politicko-společenský kontext voleb 1946 v Československu	26
2.1 Politický kontext	26
2.1.1 Košický vládní program	27
2.1.2 Národní fronta	28
2.2 Společenský kontext	30
2.2.1 Čtyři dimenze důsledků války	31
2.2.2 Průzkumy veřejného mínění	32
2.3 Volby do Ústavodárného Národního shromáždění 1946	33
2.3.1 Organizace voleb a volebního systému	33
2.3.2 České strany ve volbách a volební kampaň	35

2.3.3	Výsledky voleb	38
3	Česká strana národně socialistická a volby 1946	40
3.1	O vzniku a programové genezi strany	40
3.2	Strana do roku 1945	42
3.2.1	Po roce 1938	42
3.3	Strana po roce 1945	43
3.4	Stranické organizace	43
3.5	Osobnosti strany ve volbách	44
3.6	Tisk	47
4	Volební kampaň.....	48
4.1	Organizace kampaně	48
4.2	Podoba osobní kampaně na příkladu Prokopa Drtiny	49
4.3	Volební hesla a symbolika	50
4.4	Kampaň na základě programu	51
4.4.1	Hlavní volební program.....	51
4.4.2	Desatero československého národního socialismu.....	53
4.4.3	Program pro ženy	54
4.4.4	Program pro mladé	54
4.4.5	Program pro další skupiny	55
4.5	Konfrontační kampaň	56
4.5.1	Zaměřená proti komunistům.....	56
4.5.2	Zaměřená proti sociálním demokratům.....	59
4.5.3	Zaměřená proti bílým lístkům	60
4.6	Kampaň v tisku	60
4.6.1	Články o volebních shromážděních a projevech	60

4.6.2	„Benešova strana“	61
4.7	Volební estetika	61
5	Hodnocení voleb a volební kampaně	63
5.1.1	Kampaň z dnešního pohledu.....	64
	Závěr.....	66
	Seznam zdrojů	68
	Primární zdroje	68
	Sekundární zdroje	68
	Elektronické zdroje.....	72
	Kvalifikační práce.....	72
	Seznam příloh	77

Úvod

Řada publikací pokládá volby do Ústavodárného shromáždění Československé republiky z května 1946 za volby *osudové*.¹ Po dlouhých 11 letech se v Československu opět konaly parlamentní volby, které měly potvrdit či případně vyvrátit nové, válkou přeměněné tendence ve společnosti. Cílem poválečných československých politických stran bylo tuto změnu správně analyzovat a ve volbách voličům nabídnout naději na lepší zítřky (Pehr 2011, s. 178). V tomto aspektu se tedy volby z roku 1946 nijak zásadně neliší od voleb dnešních. Politici i tehdy slibovali, agitovali, hrozili a vzájemně se osočovali. Čím se však politické prostředí této doby výrazně odlišovalo, byl systém vládní *Národní fronty*. Tento subjekt, sdružující pouze povolené poválečné strany, byl přímým ztělesněním poválečných představ o tzv. *lidové demokracii*, ve které nebyl prostor pro nejednotu, tudíž i pro politickou opozici. Strany Národní fronty hájily jeden program (v zásadě socialisticky orientovaný) a před volbami se rovným dílem všechny podílely na vládě. Také bylo předem dané, že ve vládě budou pokračovat i po volbách, počet křesel se jen upraví poměrně dle výsledků. V tomto prostředí by se mohlo zdát, že pravá volební kampaň, kde by se strany vůči sobě vymezily dle rozdílných světónázorů a hodnot, ani nemusela nastat. Opak je pravdou. Necelý měsíc před volbami byla zdárná maska jednoty pryč, strany se pustily do řádné kampaně.

Jednou z těchto stran byla i *Československá strana národně socialistická*, která svým plánovaným vítězstvím chtěla přibrzdit stále akcelerující politickou sílu komunistů (KSČ) (Kocian 2002). Poměrně jasná výhra komunistů a zisk 43,3 % ve volbách v českých zemích (31,2 % celkově) vystavila těmto ambicím přítrž (Charvát 2014). Zbytek už je dobře známá historie, komunistickým převratem z února 1948 a cestou k němu se zabývá mnoho publikací.²

Ucelenější popisy volebních kampaní jednotlivých stran ve volbách 1946 zatím v českém prostředí mnoho nenajdeme. Práce věnující pozornost tomuto období navíc zkoumají ve

¹ Srov. Kocian, Smetana a kol. (2014). *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*.

² Např. v díle Karla Kaplana: *Nekrvavá Revoluce* (1993, Praha: Mladá fronta), *Pět kapitol o únoru* (1997, Brno: Doplněk)

valné většině počínání KSČ.³ Případně se zaměřují na obecný historický kontext, ve kterém už není tolik prostoru pro nějaké volební malichernosti. Cílem této práce je pokusit se obě tyto složky zkombinovat, a navíc k nim ještě přidat relevantní teoretické východisko.

Teoretickému pozadí volebních kampaní, politické komunikace či stranické organizace je věnována první část. Jsou mj. představeny modely Pippy Norris (2000) či Richarda Katze a Petera Maira (1995), které svým širokým záběrem umožňují nahlédnout do politické praxe vzdálené několik desetiletí.

Následující části si kladou za cíl poskytnout prostor pro náhled volební kampaně ČSNS jak z „mikro“ hlediska (volební organizace, volební program, kandidátka, fungování tisku atd.), tak z širšího „marko“ pohledu zkoumající náladu ve společnosti či obecné parametry politického systému.

Zde je nutné poznamenat, že práce se zaměřuje především na dění v českých zemích. Situace na Slovensku se i v důsledku odlišného postavení zemí za druhé světové války vyvíjela poněkud odděleně, volební souboj roku 1946 výjimečně přesahoval státních hranic. České strany Národní fronty spolu soutěžily pouze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovenská specifika voleb popisuje například publikace Marka Syrného (2014) *Sloveské špecifiká parlamentných volieb – príčiny a dosledky komunistickej porážky*.⁴

Co se týče práce se zdroji, tak těžištěm práce je historická literatura. Velkou zásluhu má v této oblasti český historik Jiří Kocian (*1956), bez jeho knih a příspěvků o historii ČSNS by práce ani nebyla možná. Kromě historické literatury se práce opírá o primární zdroje jako jsou dochované volební materiály z fondu Národního archivu č. 1062 (*Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, Praha*) či dobová periodika (*Svobodné slovo, Rudé právo*).

³ Jedním z popisů volební kampaně je bakalářská práce Karolíny Součkové (2018). *Analýza volební kampaně KSČ ve volbách v roce 1946*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.

⁴ In: Kocian, J., Smetana, V. a kol. *Květnové volby 1946 – volby osudové?* Praha: Euroslavica, s. 59–78. ISBN 978-80-87825-09-9

1 Teoretická reflexe politické organizace a komunikace

Zkoumání politické komunikace je v akademickém prostředí relativní novinkou. Samotný *politický marketing*, v dnešní době neodmyslitelná součást této oblasti, se jako teoretická disciplína ustavuje až od poloviny 70. let (Bradová 2005, s. 58).⁵ Obor už stojí na základech „nové společnosti“⁶ i „nových médií“ (televize, později internet a sociální sítě), starší dějinné události tak leží mimo hlavní těžiště zájmu. To však neznamená, že by k nim neexistovala náležitá odborná literatura. Vědecké práce, vznikající s odstupem mnohdy i několika desetiletí, naopak mohou danou problematiku posoudit s větším nadhledem, za uvážení všech souvislostí.

První kapitola je tak věnována představení relevantních teoretických přístupů k politické komunikaci, stranické organizaci či volebním kampaním, které rámuje historický kontext práce.

1.1 O propagandě

Období, do kterého je práce zasazena, bývá někdy označováno jako „zlatý věk“ *propagandy*.⁷ Tento pojem vyvolá u mnoha lidí instinktivní odmítavou reakci. Co vlastně se v něm skrývá? Negativní konotaci si s sebou nese snad ani jeho domnělý význam, jako spíš slovo samotné, a to jen v některých jazycích.⁸ Máme-li na volební komunikaci roku 1946 v Československu nahlížet skrze měřítko propagandy, je nejprve vhodné pokusit se zanalyzovat, jak se užívání tohoto pojmu proměnilo a z pohledu dnešní doby zkomplikovalo (Huckin 2016, s. 132).

⁵ Poprvé se pojem „politický marketing“ objevuje v knize *Professional Public Relations and Political Power* amerického profesora politologie Santley Kelleyho v roce 1956. Dále pak ve studiích P. Kotlera a J. Levyho (např. *Broadening the concept of marketing*, 1969) (Bradová 2005, s. 58).

⁶ Ve smyslu „západní společnosti“ s menší mírou striktního sociálního ukotvení, a naopak s větší mírou společenské mobility.

⁷ Např. Hejlová 2015, s. 21: „Zlatá éra propagandy nastala ve třicátých letech, kdy se spojila s estetikou a prostředky reklamního průmyslu.“

⁸ Např. v latinských jazycích „propaganda“ jednoduše znamená „reklama“ bez zvláštního citového zabarvení (Marlin 2012, s. 16).

1.1.1 Historie a definice pojmu

Slovo *propaganda* vzniklo nominalizací latinského slovesa *prōpāgāre*, tedy něco propagovat, šířit (např. sdělení, informaci). S pojmem se poprvé setkáme na konci 16. století v ústředí katolické církve ve Vatikánu, kde probíhaly uzavřené debaty o hrozbách rychle se šířícího protestantismu (Marlin 2002, s. 15). Roku 1622 ustavil papež Řehoř XV výbor kardinálů s názvem *Congregatio de Propaganda Fide*⁹, která měla za úkol ve světě šířit a podporovat církevní doktrínu. Na skoro tři století se pojmu užívalo převážně při spojení s touto kongregací (Huckin 2016, s. 119).

V 19. století se pak objevily první zmínky mimo církevní prostředí.¹⁰ Na začátku 20. století užívání pojmu akcelerovalo. V roce 1907 publikoval V. I. Lenin článek s názvem „Antimilitaristická propaganda a ligy socialistických dělníků“, ve kterém vyzdvihuje přínosy propagandy, též *agitprop*¹¹ (Huckin 2016, s. 119). V tomto období se rovněž rozšířilo vnímání propagandy jako nástroje k šíření politického (ideologického) sdělení, určeného masovému publiku.

Ke skutečnému rozmachu propagandy, nejen coby pojmu, dochází za první světové války, a to na obou stranách konfliktu. Zvláště excelovala britská válečná propaganda, které se podařilo propojit a sjednotit důležitá média jako tisk, rozhlas a film. Zvláště efektivní se ukázala být nepsaná dohoda s vydavateli předních britských novin (např. *Daily Mail*, *The Times*, *Daily Telegraph*, *Standard*, *Spectator*), že výměnou za zrušení státní cenzury budou publikovat oficiální propagandu (Hejlová 2015, s. 23).¹²

Americkou válečnou propagandu obstarávala *The Committee on Public Information*, pod vedením George Creela. Její cíl byl jasný: získávat a vyživovat podporu pro účast USA ve válce (Hejlová 2015, s. 46). Creelova komise své vlastní aktivity neoznačovala jako

⁹ Pokládáno za první veřejné užití pojmu (Marlin 2002, s. 15).

¹⁰ Např. ve své knize *English Traits* (1856) užívá americký esejista Ralph Waldo Emerson slovo *propagandistický* k přívětivému popisu britské imperialistické politiky (Huckin 2016, s. 19).

¹¹ Specifické označení pro ruskou agitační komunistickou propagandu.

¹² Jedním z příkladů britské propagandy je hojně šířená nepravdivá zpráva z roku 1917 o tom, že Němci vaří své vlastní mrtvé ve vodě, aby z jejich těl vyextrahovali lubrikační oleje, tuky, louh, lepidlo, glycerín pro výbušniny, kosti pro zvíření krmiva a hnojiva. Zpráva byla vysoce efektivní a napomohla obrátit Čínu proti Němcům (Marlin 2002, s. 71).

propagandu, tímto termínem častovali „podvodné a zkažené“ aktivity Německa. Stejně tak se stavila pejorativně k ruské *agitpropagandě*, která byla stavěna do kontrastu s pozitivní americkou *informací*. Praktiky všech stran se ale přitom nijak výrazně neodlišovaly (Huckin 2016, s. 119–121).

Do debaty v meziválečném období významně promlouvají dva členové původní Creelovy komise, Walter Lippmann, sociolog a mediální teoretik, a Edward Bernays, jeden „z otců zakladatelů“ PR (Hejlová 2015, s. 46). Lippmann ve své seminární práci *Public Opinion* z roku 1922 i mimo jiné kvitoval způsob, jakým francouzské vojenské velení skrze propagandu pozvedlo ducha obyvatel (Huckin 2016, s. 120).

Ještě známější jsou výroky Bernayse. Navazujíc na Lippmanna, ve svém díle *Crystallizing Public Opinion* (1923) popisuje propagandu jako nepoctivé, zavádějící a zákeřné sdělení. Bernays byl ale v jistém střetu zájmů, neboť v této době již poskytoval obchodním společnostem své komunikační dovednosti v nové oblasti *public relations*. Svě zprávy proto označuje za *osvět* (*education*) a ne za „stigmatizovanou“ propagandu. Následně ale u něj došlo ke změně pohledu. V roce 1928 vydal knihu *Propaganda*, ve které se snaží slovo vzkřísit a k problematice zaujal neutrální, místy až pozitivní stanovisko.¹³

Vyloženě kladný názor měl k propagandě ministr informací Churchillovy vlády (1940–1945) Brendan Bracken. Spolu se svými pověřenci tak nazývali vlastní publikace sloužící k podpoře války (pamflety, zpravodajské relace, pohledy, filmy atd.). Bracken píše: „... nevdí mi užívat slovo „propaganda“. Vlastně to vítám. S tímto slovem není nic v nepořádku. Některým to vyvolává jisté konotace, ale ti tomu nerozumí.“ (Marlin 2002, s. 21). Takovéto otevřené přiznávání propagandy bylo nicméně v britské vládě výjimkou (ibid., s. 16).

¹³ Srov. s. 20: „I am aware that the word „propaganda“ carries to many minds an unpleasant connotation. Yet whether, in any instance, propaganda is good or bad depends upon the merit of the cause urged, and the correctness of the information published.“

A jinde: „The conscious and intelligent manipulation of the organized habits and opinions of the masse sis an important element in democratic society. Those who manipulate this unseen mechanism of society constitute and invisible government which is the true ruling power of our country. ...They [invisible governors] govern us by their qualities of natural leadership, their ability to supply needed ideas and by their key position in the social structure.“ (s. 9)

Brackenův i Bernaysův přístup šel proti proudu. Od 20. let 20. století dle Huckina na západě převažoval negativní zabarvení *propagandy* (v Sovětském svazu je situace odlišná) (2016, s. 121). Ještě výrazněji směrem k pejorativnímu chápání pojem posunula druhá světová válka, zásluhou otevřené nacistické propagandy v osobě „jejího ministra“ Josefa Goebbelse.¹⁴ Od té doby už v definicích můžeme z hlediska příjemce pozorovat jisté nepominutelné aspekty jako jsou manipulace, kontrola, zkreslování faktů a jejich vztahů, apel na emoce (předsudky a stereotypy), rovněž zastírání záměru (Magincová 2012, s. 11). Do jisté míry se opakovala situace z první světové války. Spojenci označovali manipulativní sdělení Německa za lži a propagandu, šíření informací obdobným způsobem na své straně naopak obhajovali jako pravdu (Marlin 2002, s. 16).

Po druhé světové válce vzniklo definic propagandy skutečně velké množství. Jen samotných přístupů k definování propagandy popisuje Marlin šest (2002, s. 16–21).¹⁵ On sám ji pak definuje jako „*organizovaný pokus, jak skrze komunikaci ovlivnit názory (belief) nebo konání (action), či jak vštípit postoje (attitudes) velkému publiku způsobem, který obchází nebo potlačuje adekvátně informovaný, racionální a uvážlivý úsudek jedince.*“ (2002, s. 22)

Podobnou definici z nedávné doby najdeme u Thomase Huckina v díle *Propaganda Defined* (2016). Autor nejdříve určil šest typických rysů propagandy, a na tomto základě pak sestavil tzv. *kompozitní* definici: „*Propaganda jsou falešné nebo zavádějící informace či myšlenky, adresované masovému publiku, a to aktéry, kteří tím získávají výhodu. Propaganda je tvořena a šířena systematicky a nevybízí ke kritické analýze či odpovědi.*“ (s. 126)

1.1.2 Problémy propagandy

1.1.2.1 Definice versus konotace

Ruku v ruce s negativní konotací propagandy jde i její asociace s moderní dobou (Titz 2012, s. 50). Pokud však pojmu budeme užívat s větší volností, tak dle mnoha definic, včetně těch výše zmíněných, nalezneme praktiky odpovídající popisu i hluboko v historii. S nadsázkou

¹⁴ Sám Goebbels pojmu často užíval, podobně jako Lenin tak označoval své snahy formovat názory veřejnosti (Marlin 2002, s. 16).

¹⁵ Mluví o definicích *deskriptivních*, *stipulativních*, *persvazivních*, dále o *negativních* (např. 12. vydání *Encyclopedia Britannica*; Jacques Ellul; Bertrand Russell), *neutrálních* (např. Richard Taylor, Vernon McKenzie) a *pozitivních* definicích (např. Brendan Bracken, britský ministr informací za druhé světové války).

bychom za jeden z prvních dochovaných případů náležitě propagandy mohli považovat slavnou bitvu u syrského města Kádeše (dnešní Tell Nebi Mend), datované okolo roku 1280 př. Kr. Ať už bitva dopadla jakkoliv¹⁶, obě strany konfliktu, egyptský faraon Ramesse II. i chetitský král Muvatalli II., ji s náležitou pompou nechali literárně zvětšit jako své vlastní vítězství (Součková 1999, s. 167). Propaganda byla nedílnou součástí politického života i v římské říši. Např. za období republiky sloužila k „předvolebnímu boji“ rodinám nobility, které spolu každoročně soupeřily o pozice v úřadech a potřebovaly se tak dostat do přízně voličů (Titz 2012, s. 62). Podobných případů bychom našli více, společně poukazují na jistou disharmonii. Definicím propagandy odpovídají, ale jsou v nesouladu s jejími vžitými asociacemi.

1.1.2.2 Propaganda versus PR

Obecné definice rovněž neposkytují příliš jasná kritéria, dle kterých je možné propagandu rozeznat od dnešní někdy „podobné“ politické komunikace, respektive *public relations*.

Setkáváme se tak s přístupem, který se snaží propagandu přikovat k historicko-polické asociaci s nedemokratickými, resp. totalitními režimy, a tím připravit pro PR „etičtější“ pole.¹⁷ To dle Dagmar Magincové (2012) představuje problém, neboť se tak vytváří optický klam nepřítomnosti propagandy v dnešní postindustriální neoliberální společnosti.¹⁸ Např. v českém prostředí je tak pojem propaganda ztotožňován s jeho marxisticko-leninským pojetím jako výsadní nástroj ideologického působení komunistické strany (ibid.).

1.1.2.3 Propaganda politická versus sociologická

Za tímto rozlišením stojí francouzský sociolog Jacques Ellul, jeden z nejvýznamnějších analytiků propagandy. Naše mysl i společnost upírá pozornost zejména k propagandě politické, té Stalinova či Hitlerova typu, která je „očividná“ a úmyslně šířena směrem

¹⁶ Bojiště se dodnes nepodařilo archeologicky detekovat.

¹⁷ Srov. Hejlová: „... propagandu lze definovat jako persvazivní komunikační nástroje a techniky, které jsou využívány v nedemokratických, zejména totalitních režimech a systémech k prosazování politické ideologie a státních cílů.“ (2015, s. 25–26)

¹⁸ Viz s. 10: „Ztotožnění propagandy s totalitními systémy a omezení jejího užívání na otevřenou, deklarovanou ideologickou persvazivní rétoriku, je zavádějící a do jisté míry pohodlné, protože nás zbavuje odpovědnosti za rozpoznávání skrytých manipulativních technik, jejichž účinkům jsme sami vystaveni.“

k lidem (též *vertikální*). Mimo obvyklé konotace se tak pohybuje propaganda „sociologická“, která se spíše nevědomě a spontánně šíří napříč společnostmi (též *horizontální*). V tomto případě je tak šířitel i příjemce sdělení tentýž subjekt, dav se stává obětí davu (1965, s. 62–65). Ellul dále kritizuje vidění propagandy jako „hrstky zlých mužů“, kteří dominují nad pasivní populací (ibid., s. 118–19).¹⁹

1.1.2.4 Manipulativní přesvědčování versus korektní argumentace

Již řečníci myslitelé vedli spor o hranicích korektní řeči ve prospěch určitého postoje a manipulativního, psychického nátlaku, tedy vztahem mezi logikou a rétorikou v platonském smyslu. Na jedné straně stojí sofistická rétorika, která nesleduje zájmy pravdy, ale sebeprosazení na úkor protivníka. O těchto dovednostech o mnoho století později trefně pojednává i Arthur Schopenhauer ve své *Eristické dialektice*. Proti tomu stojí relevantními důkazy předkládaná tvrzení, velebená Platonem i Aristotelem (Šimáček 2012, s. 15–19)

Propaganda předpokládá víru v to, že existuje rozdíl mezi poctivou argumentací či korektním přesvědčováním a nepoctivou úskočnou argumentací (ibid, s. 15). Před tím je ale nutné odpovědět na otázku, zdali jsme schopni rozpoznat vztah mezi tak odlišnými entitami, jako jsou jazyk a fyzikální realita (ibid., s. 19). Jedná se však o ryze filozofický problém o podstatě samotné pravdy, a to již značně přesahuje záběr této práce.

Podobných problematických rozměrů vnímání *propagandy* je samozřejmě více. V kontextu voleb roku 1946 se nabízí *propagandou* neutrálně označit souhrnnou komunikaci stran jako součást dobového stylu volební soutěže (tedy ztotožnit *propagandu* s *agitací*). To však není ničím přínosné. Druhou možností by bylo pejorativně označit pouze činnost komunistické strany, k čemuž ostatně leckdy dochází (viz Magincová 2012). To by ale nebylo vzhledem k výše zmíněnému zcela objektivní. Tato práce se tedy při hodnocení staví k pojmu *propaganda* vyhýbavě.

¹⁹ *A common view of propaganda is that it is the work of a few evil men, seducers of the people, cheats and authoritarian rulers who want to dominate a population; that it is the handmaiden of illegitimate powers. ... According to this view, the public is just an object, a passive crowd that once can manipulate, influence, and use. ... This view seems to me completely wrong. ... Nowadays propaganda pervades all aspects of public life. (118–19)*

1.2 Vývoj stranické organizace

Politická komunikace se vyvíjí s dobou, technologický pokrok či rozvoj masmédií jsou jen jedním z mnoha vnějších podnětů, které nutí strany k adaptaci. Stejně tak se ale do volební komunikace propisuje model vnitřní organizace strany.²⁰ Jak podotýká Eva Bradová: „*Na vývoji organizace politických stran lze dobře dokumentovat vývoj charakteru politické komunikace a volebních kampaní i celého širšího procesu proměny stranické soutěže.*“ (2005, s. 39)

Změnu systému stranického uspořádání dokumentují Richard Katz a Peter Mair v publikaci *Changing Models of Party Organization and Party Democracy* (1995). Popisují čtyři hlavní modely organizace, každému připisují dominantní historické období a specifické rysy.²¹ Důraz je pak kladen na popis procesu přeměny těchto systémů, tedy jaké společenské a politické události strany přinutily (a stále nutí) změnit svůj způsob fungování. Jedním z klíčových bodů je pak komplikovaná pozice politických stran na ose *občanská společnost ↔ stát*.²² „*Spíše než jednoduchou a statickou trichotomií (strana, stát, občanská společnost), vidíme určitý evoluční proces, probíhající zhruba od poloviny 19. století do současnosti, který je poháněn řadou podnětů a reakcí, a který posunul vztah i samotnou jasnost hranice mezi stranami, státem a občanskou společností.*“ (Katz a Mair 1995, s. 9)

Jejich typologie je modelována spíše dle západních demokracií, kde nebyl demokratický vývoj narušen nástupem totalitních režimů po druhé světové válce jako u států východu. V praxi je ale situace složitější, jedná se o „ideální“ koncept, který bychom v čisté formě i na západě našli jen zřídka (Bradová 2005, s. 40).

²⁰ Srov. Panebianco: „*There is a strict connection between parties' activities and their internal organization. A change in organizational physiognomy implies change in party activity and behaviour.*“ (1988, s. 262)

²¹ Jedná se o tzv. *elite party* (19. století), *mass party* (1880–1960), *catch-all party* (1945–) a *cartel party* (1970–), přičemž hlavním přínosem autorů je představení posledního modelu *strany kartelu*, který do jisté míry nabourává pozici do té doby převládajících konceptů *masové strany* a Kirchheimerově *catch-all party*.

²² V současné době můžeme pozorovat prorůstání stran do struktur státu, strana se stává jeho „fixní“ součástí (Katz a Mair 1995, s. 18).

V historickém kontextu práce se detailně zaměříme na první dva modely stranické organizace, které jsou pro i české území velmi relevantní, tedy na tzv. *elite party* a *mass party*.

1.2.1 Elitní strana

Společnosti druhé poloviny 19. a počátku 20. století charakterizuje tvz. *régime censitaire*, kdy volební právo i samotná politická aktivita širokých vrstev obyvatelstva byly značně limitovány a podmiňovány (na českém území v podobě volebních kurií)²³. Existovalo sice jakési konceptuální rozlišení mezi státem a občanskou společností, v reálu ale obě skupiny zastupovali de facto stejní privilegovaní lidé, provázáni skrze rodinu či společné cíle. Koncepce politiky této doby stála na předpokladu jednotného národního zájmu (společného pro všechny), úkolem vládnoucí vrstvy bylo tento zájem najít a implementovat. Z pohledu nižších sociálních skupin byla samozřejmě tato „harmonie zájmů“ už méně zřejmá. V praxi tak vládu tvořily skupiny „mužů“, kteří ve snaze dosáhnout všeobecného blaha často sledovali čistě soukromé cíle (Katz a Mair 1995, s. 9).

V tomto prostředí nebylo zapotřebí žádné vysoce strukturované organizace. Ve volbách hrály hlavní roli známosti a regionální postavení. Požadavky na stát se obešly bez prostředníků, neboť lidí v takovémto postavení nebylo příliš. Politické strany tak byly uskupením „kádrů“ s aristokratickými či majetkovými privilegii. Jak zobrazuje Schéma 1, jednotlivé složky systému nebyly řádně odděleny. „*Strany stály zhruba uprostřed mezi státem a občanskou společností a dá se říci, že reprezentovaly především ty skupiny obyvatelstva, které zároveň tvořily stát i občanskou společnost.*“ (Bradová 2005, s. 40)

Elitní strany se spoléhali na menší počet „kvalitních“ a vlivných podporovatelů s velkými finančními zdroji, jejich komunikační kanály se omezovaly na osobní sítě (případně komerční tisk), politickým cílem pak byla distribuce privilegií (Katz a Mair, s. 11 a 18).

²³ Návrh na zrušení kuriového systému podala v říšské radě mladočeská strana již v roce 1893, tedy 14 let před konečným schválením 26. 1. 1907. Zajímavé je, že verze z roku 1907 ustavuje volebnímu právu stejné parametry jako původní návrh mladočechů, tj. aktivní v. p. od 24 let, pasivní od 30 let, obojí jen pro muže. (Buchvaldek 1987, s. 320–331)

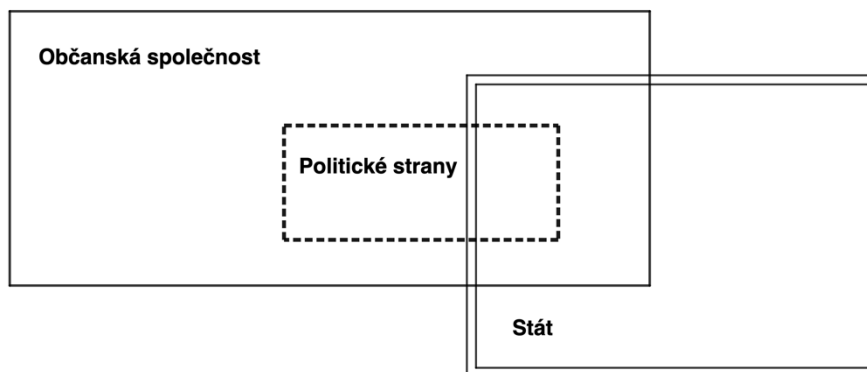

Schéma 1 Elitní strana aneb strana "kádru" a vlivných skupin

Zdroj: Katz a Mair 1995, s. 10 (upraveno autorem)

S postupující industrializací (a na ní navázanou urbanizací) se počet lidí nespĺňujících požadavky volebního práva stále zvětšoval. Zamezování dělnické vrstvě vytvářet alespoň nějaká samo-uskupení a organizace tak bylo již neudržitelné, navíc bylo stále silněji viděno v rozporu s liberální představou rodičícího se buržoazního státu (Katz a Mair 1995).

To nastartovalo proces k jasnějšímu oddělení mezi státem a občanskou společností. Ta se totiž rychle stávala stále více politicky relevantní. Její expandující populace, která se dosud necítila být státem dostatečně reprezentována, tlačila na změnu.

1.2.2 Masová strana

Masové strany tak vyrostly z podhoubí nově aktivizovaných částí společnosti, které se po delší dobu snažili marně získat vliv v důležitých strukturách státu. Tato snaha byla v konečném důsledku úspěšná, zcela se však proměnil způsob administrace a organizace politického dění. Na rozdíl od elitních stran se ty masové spoléhaly na „kvantitu“ podporovatelů, financování místo štědrých donátorů zajišťovaly poplatky za členství, vliv mocného jednotlivce nahradila kolektivní a organizovaná síla, komunikaci s veřejností, resp. se členy, zajišťoval stranický tisk (Katz a Mair 1995).

Panbianco u těchto stran zdůrazňuje klíčovou roli stranického aparátu, i. e. stranické byrokracie (tzv. *representative bureaucracy*) v centralizované a přísně organizované podobě (1988, s. 264). Těžištěm aparátu se stali „noví“ lidé mimo vládnoucí vrstvu, oproti elitním stranám tak dochází k odklonu provázanosti se státem (později nazváno jako tzv. *extra-*

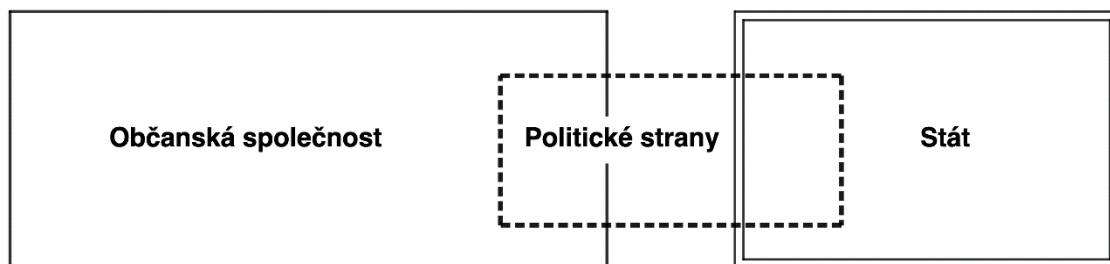

Schéma 2 Masové strany jako pojitko mezi státem a občanskou společností.

Zdroj: Katz a Mair 1995, s. 11 (upraveno autorem)

parliamentary party). Strany se samy o sobě staly dějištěm politického života a tato funkce jim zůstala i po prvních volebních úspěších a vládním angažmá.

Agenda masových stran byla výrazně aktivistická, ústředním tématem se stala sociální reforma (Bradová 2005, 47). Nutnost srozumitelně reflektovat často strastiplné životní zkušenosti svých podporovatelů tlačila stranu k disciplinovanému způsobu fungování a vystupování. Neformální uspořádání strany „kádru“ by v tomto kontextu neobstálo.

Masové strany jako první otevřeně přiznávaly, že zastupují zájmy jen určité části populace. „*Politická strana byla fõrem, ve kterém se prosazovaly zájmy té sociální skupiny, kterou strana zastupovala.*“ (Katz a Mair 1995, s. 10) Nehledaly tedy již jednotný národní cíl, funkcionáři vystupovali jako zástupci „své“ části obyvatelstva, tzv. *classe gardée*, vůči které jsou také odpovědní (Panebianco 1998, s. 264). V tomto duchu se proměnilo i vnímání samotných voleb, místo pouhého „udělení souhlasu“ s vládou se volby staly nástrojem, skrze nějž se vláda lidu zodpovídá.

Změnu vztahu mezi státem a občanskou společností ilustruje Schéma 2. Masové strany sloužily jako most, na jedné straně pevně zakotveny v občanské společnosti, z níž vyrůstaly, na straně druhé pak infiltrující exekutivní funkce státu.

Masové zaměření těchto stran posílilo význam volební kampaně. Jejím hlavním cílem bylo zmobilizovat voliče a zaangažovat početnou členskou základnu (Bradová 2005, s. 41–42). Zůstává otázkou, do jaké míry byl tento typ kampaně organizován a zamýšlen čistě pragmaticky, či zda nepodléhal v té době platnému behavioristickému vidění společnosti.

*Teorie posilování stranické podpory*²⁴ totiž nepočítala s nerozhodnutým voličem, volební chování je dle ní předurčeno příslušností k té či oné sociální skupině, např. dle majetku, bydliště, nebo církve (Bradová 2005, s. 28–30). Tomu koneckonců nahrávaly i dobové výzkumy. Paul Lazarsfeld, jeden z hlavních zastánců této školy, popisuje výsledky svého šetření slovy: „Volební kampaň neudělala to, že by lidem vytvořila nové názory, ale vyzvedla názory staré zpátky do povědomí, směrem k rozhodnutí. Volební kampaně jsou důležité především proto, že aktivují latentní predispozice“ (Lazarsfeld et al. 1948, s. 74)²⁵

1.2.3 Catch–all strana

Masové strany se do jisté míry staly obětí vlastního úspěchu. Po dosažení základních práv sjednocující boj za reformu ztratil na významu. Zlepšení podmínek k životu, zvýšená společenská mobilita, rozvoj masmédií etc. oslabily zakotvení společnosti v jasně definovaných skupinách. Strany jsou tak přinuceny k transformaci, nově hledají voliče ze všech společenských sfér, nad rámec původní *classe gardée*. Pro Catch-all model²⁶ je příznačná deideologizace, „univerzální“ strana nemůže být příliš vyhraněná. To naopak tlačí na daleko ofenzivnější a soutěživější kampaň, mobilizovat již nestačí. Catch-all strany fungují jako „prostředníci“ (*brokers*) mezi státem a občanskou společností, blíže na této ose mají ke státu. Počínaje touto fází také klesá vliv členství, strany už nerekrutují na základě sociální identity, ale dle shody na politickém programu (Katz a Mair 1995, s. 10–14).

1.2.4 Strana kartelu

Tzv. *cartel party* (od 70. let 20. stol.) je dle autorů už víceméně absorbována státem, se kterým je skrze přímé financování vlastního provozu pevně svázána. Strany (včetně opozice) si samy přizpůsobují systém, ze kterého profitují. Současně vytvářejí bariéry pro vstup nových subjektů. Vazba na voliče i role strany jako prostředníka mezi státem a společností se vytrácejí. Volební klání je tak v hlavně soubojem o přístup ke zdrojům (ibid., s. 16–21).

²⁴ Teoretická škola formující se ke konci první pol. 20. stol.; *alignment studies/alignment voter model*

²⁵ Reference k výzkumu *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign* během amerických prezidentských voleb 1940 a 1944.

²⁶ Autorem konceptu (něm. *Allerweltpartei*) je považován německý politolog Otto Kirchheimer, zástupce frankfurtské školy. V českém prostředí se rovněž můžeme setkat s pojmem *univerzální strana* (Bradová 2005, s. 42)

1.3 Vývoj volebních kampaní

Volby jsou nepochybně jedním z nejdůležitějších rysů zastupitelských demokracií, proto je rovněž důležité porozumět samotným volebním kampaním. Dle Christophera Wleziena můžeme volební kampaň rozeznat dle "*intenzity politické soutěže, kdy se politici hráči soustřeďují téměř výlučně na volební vítězství (i. e. výsledek). K tomu přirozeně dochází v období, kdy se schyluje k volbám.*" (2014, s. 77)

Mezi hlavní cíle volebních kampaní řadíme (Denver a Gordon 2001, s. 71–72):

1. Předání informací voličovi (o programu a kandidátech strany, ale i organizačních záležitostech voleb).
2. Získání voliče (skrze nejrůznější nástroje a komunikační kanály, na celostátní či lokální úrovni).
3. Posílení podpory stoupenců strany.
4. Zmobilizování voliče k účasti na volbách.

Pippa Norris (2000, s. 137–161) dále rozděluje volební kampaně z hlediska *modernizace* do tří vývojových stupňů – *premoderní, moderní a postmoderní*. V kontextu práce se detailněji zaměříme na premoderní typ.

1.3.1 Premoderní kampaň

Premoderní volební kampaň (někdy též *tradiční*) se zrodila v 19. století a v postindustriálních společnostech se udržela minimálně do 50. let 20. století.²⁷ Klíčovou roli v této éře hrála loajalita elektorátu a jeho relativně neměnné rozdělení (tzv. *cleavage*) dle společenské třídy, náboženství či regionu (viz kapitola 1.2.2).

Tyto kampaně se výrazně spoléhaly na stranický rozměr tisku jako na hlavní zdroj zprostředkování informací. Strana nemusela dané médium přímo vlastnit, v ideologicky spřátelených, ale jinak nezávislých novinách stačilo dodat pozitivní stranický *spin* skrze sloupky a politické komentáře. Ve 20. letech tisk doplnily radiová zpravodajství a filmové týdeníky v kinech, což do kampaně přidalo podobný celonárodní rozměr jako později televize.

²⁷ Za modernizační proces stál především příchod televizního vysílání (tedy i televizní kampaně) a pravidelné průzkumy veřejného mínění.

Z pohledu občana premoderní kampaň stojí na *lokálně-aktivním* modelu přímé mezilidské komunikace. V praxi se jedná o časově i fyzicky náročnou komunitní agitaci, zahrnující množství schůzí, shromáždění a podomního přesvědčování. Plánování kampaní je relativně krátkodobé a ad-hoc.

Butler a Ranney trefně shrnují tento „starší typ“ volebního boje jako: „*roznášení psaných dokumentů, podomní agitace obstarávána dobrovolníky, pořádání veřejných diskuzí s kandidáty a lídry, využívání billboardů, plakátů a inzercí v tisku k podpoře přitažlivosti strany...*“ (1992, s. 5–6).

To, že určité volební nástroje řadíme převážně k premoderní kampani, ještě neznamená, že jsou zastaralé. Wlezien podotýká, že těchto metod se stále hojně využívá, především ve volbách lokálního rázu (místní referenda, samosprávy, města, obce atd.) (2014, s. 79). V některých rozvojových oblastech s nižší hladinou gramotnosti a televizního pokrytí, např. v Indii nebo Jižní Africe, hrají dominantní roli i na celostátní úrovni. V ekonomicky vyspělejších státech se pak se na tyto přímé metody kampaně spoléhají hlavně menší strany s nižšími rozpočty (Norris 2000, s. 142).

1.3.2 Moderní kampaň

Moderní kampaně jsou pečlivěji koordinovány z centrálního štábu strany, za pomoci externích profesionálů a poradců (např. *pollsters*). Na poli médií vládne televize, která se stává hlavním fórem většiny volebních událostí (tiskové konference, debaty, rozhovory, reportáže z tour lídrů atp.). Občan se tak v procesu dostává do pozadí jako nezaujatý divák, jeho interakce s kampaní je výrazně pasivnější než u předchozího typu. Společensko-kulturní změna ho současně vyvázala z pevné loajality k jedné straně.

1.3.3 Postmoderní kampaň

V postmoderní kampani je už role skupin profesionálních poradců a odborníků (na reklamu, veřejné mínění, marketing, strategickou a krizovou komunikaci) rovnocenná s rolí samotných politiků. Tito profesionálové jsou začleněni i do vlády pro potřeby tzv. *permanentní kampaně*. Na poli médií dochází k fragmentaci, k zvyšování komplexity, ale také ke ztrátě koherence. Intenzivní politická komunikace se odehrává na všech úrovních.

Nové komunikační kanály (sociální sítě) poskytují větší možnost interakce s politiky, čím se občané mohou znovu do procesu více zapojit, podobně jako u premoderní kampaně.

Typologie vývoje kampaní je znázorněna v Tabulce 1. Ze shrnutí je dobře patrné, že postupně dochází nejen k modernizaci celého procesu, ale především k jeho zesložitování a profesionalizaci (hovoříme o tzv. *amerikanizaci* volebních kampaní) (Norris 2000, s 137).

Tabulka Vývoj volebních kampaní

	Premoderní pol. 19. stol. až 1950	Moderní 1960–1980	Postmoderní 1990–
<i>Organizace kampaní</i>	Lokální a decentralizovaná; straničtí dobrovolníci	Národně koordinovaná a profesionalizovaná	Národně koordinovaná, ale částečně decentralizovaná
<i>Příprava</i>	Krátkodobá, ad hoc	Dlouhá kampaň	Permanentní kampaň
<i>Centrální koordinace</i>	Lídři stran	Centrální vedení strany, více specializovaných poradců	Speciální stranické útvary pro volební kampaň a více profesionálních poradců
<i>Zpětná vazba</i>	Lokální agitace a mítinky strany	Příležitostné průzkumy veřejného mínění	Pravidelné průzkumy veřejného mínění, zájmové skupiny a interaktivní webové stránky
<i>Komunikační prostředky</i>	Stranický tisk, lokální plakáty a pamflety, rozhlasové vysílání	Televizní vysílání v hlavních večerních zprávách, direct mail	Užší televizní vysílání přímé a zprostředkované webové stránky, e-mail, skupinová diskusní online fóra
<i>Události kampaní</i>	Lokální mítinky pro veřejnost, předvolební turné lídrů	Zpravodajský management, každodenní tiskové konference	Rozšíření zpravodajského managementu na každodenní politiku a vládu
<i>Náklady</i>	Nízký rozpočet	Průměrný	Vyšší náklady za profesionální konzultanty
<i>Elektorát</i>	Stabilní sociální a stranická příslušnost	Uvolnění sociálních a stranických vazeb a voličů	Uvolnění sociálních a stranických vazeb voličů

Zdroj: Norris 2000, s. 138 (překlad převzat od Bradová 2005, s. 57)

2 Politicko-společenský kontext voleb 1946 v Československu

Politicko-společenskou realitu v poválečném Československu utvořily dlouhé a komplexní procesy, sahající až do 30. let 20. století (Rákosník 2014). Zatímco politická linie vývoje je předmětem mnoha odborných publikací (především v oblasti politologie a historie)²⁸, širší společenské klima, které poskytovalo přeměně politického systému živnou půdu, už se takovému zájmu netěší. Tato práce tak alespoň ve stručnosti reflektuje obě roviny poválečné situace.

2.1 Politický kontext

O podobě politického systému v Československu bylo do značné míry rozhodnuto ještě před koncem druhé světové války. Velmi významně se v této otázce angažoval Sovětský svaz, který díky vojenským úspěchům na východní frontě výrazně posílil svůj vliv na mezinárodním poli. Československo–sovětská spojenecká smlouva z prosince roku 1943 tak na jedné straně odráží nástup Sovětů do středoevropského prostoru, na straně druhé pak snahu prezidenta Beneše získat jejich důvěru k československé zahraniční a vnitropolitické linii (Kocian 1991).²⁹ V Moskvě rovněž dochází k uvaření dohody mezi oběma klíčovými subjekty československého odboje, i. e. londýnskou emigrací, vedenou Benešem a komunistickou emigrací, vedenou Klementem Gottwaldem. Přesunutí těžiště československých zájmů ze západu na východ komentuje Kocian slovy: „*Skutečnost, že jednání obou exilových táborů probíhala v Moskvě, a že jejich iniciátorem a hnací silou byli českoslovenští komunisté, kteří k rozhovorům předkládali svůj návrh vládního programu i konstrukce první vlády, odrážela hlubší proces změn v československém exilu.*“ (1991, s. 5)

28 Hojně např. v díle Karla Kaplana (*Československo v letech 1945-1948*, ISBN 80-04-25699-6; *Československo v poválečné Evropě*, ISBN 80-246-0655-0; etc.).

29 Jedná se o vůbec první svazek tohoto typu mezi SSR a budoucí zemí sovětského bloku (Kocian 1991, s. 3).

Psychologickou výhodu z místa konání a z podpory mocnosti, jejíž Rudá armáda právě osvobozovalo Československo, zužitkovali čeští komunisté i během klíčových jednání mezi čs. politickými strany o programu a podobě vlády z března 1945 (Pehr 2011, s. 153).³⁰

Demokraté (souhrnně *ne*-komunistické strany) navíc přijeli do Moskvy značně nepřipraveni. Výsledný schválený program sice odpovídal požadavkům většiny národa, komunisté jako autoři tohoto projektu ale jednoznačně určovali jeho obsah a zaměření (Kocian 1991, s. 16). Program později vešel ve známost dle místa oficiálního vyhlášení 5. dubna 1945 v Košicích, kde čs. politická reprezentace vyhlížela konec války (Pehr 2011, s. 154).

2.1.1 Košický vládní program³¹

16 odstavců tohoto programu představovalo základní pilíře poválečné politiky. Vyhlášením programu došlo k samo-deklaraci nové vlády, jejíž mandát měl skončit, jakmile bude osvobozeno celé Československo a dojde ke zvolení a svolání Prozatímního Národního shromáždění.³² První odstavec nastiňuje další vývoj: „*Prozatímní národní shromáždění potvrdí prezidenta republiky v jeho funkci až do řádné volby a prezident jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi.*“ Následující odstavce se dotýkají většiny nejdůležitějších témat: podoba nové armády dle vzoru armády Rudé, jež je v programu vyzdvihována (III.); orientace v zahraniční politice na Sovětský svaz (IV.); nahrazení dosavadního správního uspořádání sítí národních výborů (od místních po dva zemské) (V.); uspořádání česko-slovenského vztahu na principu „rovný s rovným“ (což neodpovídalo pozdější realitě) (VI.), německá a maďarská otázka (kritéria pro zrušení čs. občanství těmto nár. menšinám) (VIII.); potrestání kolaborantů, zrádců a válečných zločinců (jmenován např. protektorátní prezident Hácha;

³⁰ Jednání se ve dnech 22.–30. března v Moskvě nejdříve účastnili jen zástupci českých stran (komunisté, národní socialisté, lidovci a soc. demokraté), slovenští demokraté a komunisti se přidali později. Prezident Beneš se přímo jednání neúčastnil, měl údajně apelovat na nutnost dohody s komunisty (Pehr 2011, s. 153).

³¹ V plném znění je dostupný např. z: http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf (platnost ověřena 10. 7. 2021)

³² Způsob ustavení tohoto jednokomorového shromáždění upravoval ústavní dekret prezidenta republiky z 25. 8. 1945. Byla vybrána tzv. *nepřímá volba*, poslance tak nevolil lid, ale určení delegáti, kteří de facto jen schválili kandidátku Národní fronty. Jedním z hlavních úkolů shromáždění bylo připravit řádné volby (Charvát 2014, s. 24–25).

dále všichni členové protektorátních vlád, mnoho svazů, výborů, politických stran atp.) (IX.); plánované částečné znárodnění a další hospodářské reformy (XII.); etc.

Kromě programu se předmětem usilovných jednání stala podoba a organizace vlády, rozdělení rezortů včetně personálního obsazení. Na návrh komunistů se stal předsedou vlády předseda sociálních demokratů Zdeněk Fierlinger (premiérem až do voleb 1946), celkem jeho kabinet čítal 25 ministrů.³³ Vznikla i nová ministerstva jako např. ministerstvo informací a ministerstvo výživy (Pehr 2011, s. 162–164).

2.1.2 Národní fronta

Myšlenku Národní fronty (NF) jako platformy pro spolupráci všech antifašistických stran se podařilo uskutečnit rovněž již během války.³⁴ Byla ztělesněná v té době populárního konceptu tzv. *lidové demokracie*³⁵, která kladla důraz na řešení sociální otázky a usilovala o celonárodní jednotu. Počínaje rokem 1944 se z NF stává nová základna politické moci (Kocian 2002, s. 29). Její definitivní podobu a charakter určila až moskevská jednání v březnu 1945. Už v únoru téhož roku odmítl blok socialistických stran obnovu dříve významné Republikánské strany (*agrárníci*), kterou označily za viníka „mnichovské tragédie“.³⁶ Z původního záměru vzniku nějaké zemědělské strany sešlo o měsíc později (Čečrdlová 2010, s. 69). Povoleno tak v tomto „koaličním“ uskupení bylo jen šest stran. Čtyři české – Komunistická strana Československa (KSČ), Československá strana národně

³³ Českých ministrů bylo 16, slovenských 9. Každá z českých stran obdržela tři křesla, slovenské strany čtyři, pět míst bylo vyhrazeno „osobnostem celonárodního významu“, tedy nestraníkům (např. min. zahraničí Jan Masaryk, národní obrany Ludvík Svoboda či min. školství a osvěty Zdeněk Nejedlý) (Pehr 2011, s. 162–164).

³⁴ Prokop Drtina, pozdější ministr spravedlnosti a významný člen ČSNS, ve svých pamětech komentuje samotné spojení slovy: „*Název Národní fronta byl vymyšlený moskevským emigrantským vedením KSČ, které tak projevilo myšlení a cítění protimírové a válečnické hned ve své politické terminologii. ... Mír je bez front, je-lito opravdu mír. Teprve válka vytváří fronty*“ (s. 147)

³⁵ Politický systém formující se během druhé světové války v řadě zemích střední a jihovýchodní Evropy postavený na zapojení širokých lidových mas do osvobozenického boje s prosovětskými zájmy (Kocian 1991, s. 12).

³⁶ O neobnovení vybraných stran z první republiky se v Londýně hovořilo již dříve. Sám Beneš neměl agrárníky v oblibě, proto komunisté v tomto bodě relativně snadno našli podporu i u ostatních stran (Kocian 2002, s. 29–31).

socialistická (ČSNS), Československá strana lidová (ČSL) a Československá sociální demokracie (ČSSD) – a dvě slovenské strany – Demokratická strana (DS) a Komunistická strana Slovenska (KSS) (Kocian 2004, s. 1126).³⁷

Tím, že ve vládě mohly mít zastoupení jen povolené strany Národní fronty, fakticky zanikla opozice (hovoříme o „demokracie bez opozice“). Toto omezení politické soutěže je dnes často označováno za hlavní nedemokratický prvek poválečného systému, dle kterého je pak zpochybňována legitimita samotných voleb r. 1946. Mnoho odpůrců tohoto uspořádání ale tehdy nebylo. Strany úspěšně argumentovaly tím, že v těžké poválečné době bylo potřeba jednoty a „přepych“ opozice si zatím nemohly dovolit (Pehr 2011, s. 170).

Způsob, jakým si Národní fronta vydržovala politickou moc, vedl k jisté dvoukolejnosti exekutivy. O řadě významných politických otázkách se nedohadovalo na vládě, ale na schůzích NF. Nejaktivnějšími členy vlády byli komunisté a silně levicové křeslo sociálních demokratů; zbytek stran se spíše pasivně snažil snížit dopady jejich návrhů (ibid. s. 172).

NF se rovněž postupně institucionalizovala, její struktury vznikly i na regionální úrovni, kde se řešily lokální problémy (ibid., s. 171). NF tak vedle vlády a parlamentu (Národního shromáždění) vytvořila další, paralelní strukturu. Bez nadsázky lze říci, že čs. parlament prakticky v celém období třetí republiky (1945–1948) stál stranou a fungoval pouze jako schvalovací mašina zákonů, jejichž podoba byla dojednána mimo (Charvát 2014, s. 23).

V NF ale na pozadí probíhal skrytý souboj o to, zda se Československo vydá demokratickou cestou, nebo cestou „východní despotie“. Socialistický svět po roce 1945 zvítězil nad tím nesocialistickým, nové dělení vznikalo dle linie demokratický – komunistický. Demokraté si uvědomovali, že mimo NF by jen těžko ovlivňovaly dění ve státě, současně se snažily „držet komunisty na uzdě“ v jejich ambicích. Věřily, že v nadcházejících volbách lid odmítne komunistickou hegemonii (Pehr 2011, s. 170–173).³⁸

³⁷ Kromě politických stran byla součástí Národní fronty celá řada svazů, odborů a komisí. V nejdůležitějších zájmových organizacích (jako *Ústřední rada odborů*, *Český a slovenský svaz mládeže*), které hrály v tehdejší společnosti lidové demokracie velkou roli, získali největší váhu komunisté. Vysocí odboroví funkcionáři byli často členy KSČ. (Kocian 1992, s. 44–46).

³⁸ Strany si uvědomovaly, že jsou v podstatě konkurenty nebo protivníky v boji o voličskou přízeň. (Kocian 1991, s. 17).

2.2 Společenský kontext

K vyhodnocení úspěchu či neúspěchu jednotlivých stran ve volbách 1946 je nezbytný i průzkum širšího společenského klimatu. Byl to totiž z velké části lid, kdo hlasováním vylepšil již velice slibnou pozici československých komunistů (viz Drtina 1992, s. 170–173).

Analýzu tohoto typu můžeme nalézt u Jakuba Rákosníka v článku *Volby 1946 jako výraz organizované modernity a národního konsenzu* (2014). Základní tezí článku je předpoklad, že volby z roku 1946 nebyly výsledkem výlučně politických příčin (v podobě aktivní a pečlivé strategie komunistů), nýbrž že jejich výsledek je stejně tak důkazem hluboké strukturální proměny společnosti, ke které došlo během 30. a 40. let, a která se nakonec projevila zformováním *sociálně-reformního konsenzu* (s. 136–139).³⁹ Tento konsenzus měl tři základní roviny: *politickou* (omezování pluralismu – počtu stran), *ekonomickou* (znárodňování a nivelizace) a *sociální* (budování sociálního státu). V Československu je pak znázorňován triádou „socialismus–nacionalismus–demokratismus“, na které v NF skutečně panovala (alespoň zpočátku) shoda. Podobné dobové trendy dle autora nalézáme i jinde v Evropě, včetně té západní (ibid.).

Často se poukazuje na obecný příklon voličstva doleva po roce 1945 v důsledku frustrující zkušenosti z války.⁴⁰ Dle Rákosníka se však jednalo o v zásadě jednotný a kontinuální proces tzv. „dlouhých třicátých let“, započatých velkou hospodářskou krizí roku 1929. Konflikty vzešlé z liberální modernity 19. století vyvolaly v tomto období tři druhy reakcí: komunistický etatistický kolektivismus, fašistický korporativismus a reformované liberálně demokratické uspořádání dle linií keynesiánské ekonomické neo-ortodoxie. Přestože se tyto režimy v mnohém odlišovaly, společným znakem všech byla „*rostoucí regulační úloha státu a omezení individualismu ve prospěch příslušnosti ke kolektivním subjektům.*“ (s. 139)

³⁹ „Konsenzus“ zde ve smyslu „souhrn názorů, hodnot a společenských cílů, na němž panovala shoda mezi klíčovými představiteli státu a jeho obyvatelstvem“. Srov: Wagner, P. (1995). *Soziologie der Moderne*. Frankfurt am Main, Campus-Verlag.

⁴⁰ Sociální otázky jsou ale více akcentovány i v programech pravicových stran.

2.2.1 Čtyři dimenze důsledků války

Společenskou poválečnou změnu v Československu dále Rákosník rozvádí ve čtyřech hlavních dimenzích.⁴¹

Destruktivní dimenze války představuje demografickou změnu (spojenou s obětmi války)⁴², vykořisťování ekonomických zdrojů pro potřeby války a významné narušení dosavadních hospodářských sektorů. Ty s válkou spojené rostly, zbylé stagnovaly nebo upadaly. V Československu to můžeme pozorovat např. v sektoru stavebnictví, kdy se bytová výstavba do roku 1943 fakticky zastavila. Agendu tak po válce přebrala vláda a došlo k přísné regulaci, včetně zabavování a přerozdělování. Tato opatření se setkala s podporou veřejnosti. V podstatě každý evropský národ měl v letech 1930–45 určitou negativní zkušenost s „divokým“ kapitalismem. Zvýšenou míru akceptace státních intervencí do hospodářství proto pozorujeme i na českém území. Redukce osobní svobody ve prospěch společného blaha nepůsobila ve společnosti zásadní rozpor (ibid., s. 140–142).

Testovací dimenze popisuje stabilitu, resp. transformaci politicko-administrativních institucí. Mocenskou eliminaci čs. parlamentu popisuje kapitola 2.1.2 o NF. Druhým projevem této dimenze bylo zrušení tradiční soustavy samospráv (s kořeny v 60. letech 19. stol.) a její nahrazení hierarchickou soustavou národních výborů. V této nové soustavě si vydobyli silnou roli komunisté, kterým se tak podařilo oslabit tradiční regionální elity (ibid., s. 142–144).

Participační dimenze popisuje změnu společenského postavení dosud upozaděných vrstev a jejich zapojení do veřejného života. To se týkalo především dělnictva, které bylo komunistickou stranou velebno jako „nositel moci“ a hybatel revoluce, a žen, které ve větší míře pronikaly na trh práce a tvořily různé zájmové organizace (např. *Národní fronta žen*) (ibid., s. 144–145).

⁴¹ Jedná se o aplikaci typologie britského historika Arthura Marwicka, který se od 60. let věnoval celospolečenským dopadům druhé světové války.

⁴² V českých zemích byl pokles zejména v důsledku válečných ztrát a odsunu Němců významný (z 6,8 milionu v roce 1935 na 5,5 milionu v roce 1946).

Psychologická dimenze si klade za cíl analyzovat způsob, jakým se frustrace jednotlivce z války manifestovala v kolektivním jednání. Společná zkušenost boje o svou sebezáchovu dle Rákosníka zapříčinila posílení národní soudržnosti a solidarity. Ruku v ruce s tím jde posílení rozlišování se na „my“ versus „oni“. Příkladů tohoto psychologického posunu nalezneme několik: důsledné rozlišování německé a české (slovanské) příslušnosti; rázné vyloučení kolaborantů z národa; znárodnění výrazně zaměřené na velkoburžoazii oproti zbytku národa atp. (ibid., s. 145–146).

2.2.2 Průzkumy veřejného mínění

Unikátní vhled do společenského naladění v době před volbami poskytují dobové průzkumy veřejného mínění. O omezení politického pluralismu a povolení jen části stran pod záštitou Národní fronty panovala mezi představiteli exilu shoda (viz kapitola 2.1). Jak bylo toto uskupení vnímáno veřejností ukazuje průzkum objevený Michalem Pehrem z března 1946, vedený tehdy se rodícím *Československým ústavem pro výzkum veřejného mínění*. Autoři položili dotázaným mj. i otázku, zda si myslí, že je počet politických stran dostatečný. 57,5 % dotázaných odpovědělo, že jim počet vyhovuje, více než třetina (34,2 %) si myslela, že jich je stále příliš mnoho. Pouhých 5,6 % z dotázaných by raději viděli více stran (Pehr 2011, s. 190–191). Debata o tom, zda se tedy jednalo o diktát politické reprezentace vlastnímu obyvatelstvu, ve světle těchto čísel postrádá pevnější základ (Rákosník 2014, s. 149).⁴³ Podobně příznivě pro vládu dopadly i další průzkumy (jaro 1946 – 62,9 % respondentů bezvýhradně podporuje vládní program, pouze 2 % výslovného odporu; květen 1947 – 65 % odpovídá kladně na otázku, zda bylo znárodnění průmyslu správné) (ibid., s. 154).

Tato kapitola měla poukázat na to, proč se program vlády Národní fronty, přestože vykazoval jisté nedemokratické rysy, setkal s tak masovou podporou. Společnost před volbami 1946 skutečně prahla po reformě, vše připomínající válečnou frustraci mělo být nahrazeno novou nadějí. Je tedy zřejmé, že ve volbách tak nakonec uspěly především ty strany, které tuto vidinu dokázaly voličům splnit (případně alespoň slíbit).

⁴³ Rovněž by bylo malicherné zpochybňovat odbornou metodiku a vedení výzkumu. Součástí stejného šetření byl i výzkum voličských preferencí, za použití Gallupovy metody se ústavu podařilo předpovědět volební výsledky s odchylkou max do 2 % oproti konečnému stavu (Pehr 2011).

2.3 Volby do Ústavodárného Národního shromáždění 1946

Československý lid naposledy volil do parlamentu v roce 1935. Za těchto 11 dramatických let se svět absolutně proměnil, takže politický i společenský tlak, naděje a očekávání byly v atmosféře prvních svobodných voleb po okupaci znát (Dršina 1992, s. 147). Všechny strany zdůrazňovaly rozhodující význam voleb (např. komunisté je srovnávali s okamžikem jako bitva na Moravském poli, bitva na Bílé hoře, 28. říjen 1918 apod.) (Pehr 2011, s. 178).

2.3.1 Organizace voleb a volebního systému

Jak již bylo zmíněno výše, příprava řádných voleb byla jedním z hlavních úkolů Fierlingerova kabinetu a Prozatímního národního shromáždění. Konečná dohoda na podobě volebního zákona padla 16. ledna 1946 (Svobodné slovo, roč. 2, č. 14, 17. 1. 1946, s. 1).⁴⁴

Z voleb mělo systémem poměrného zastoupení vzejít 300 poslanců jednokomorového Ústavodárného Národního shromáždění. Proporčně k počtu obyvatel bylo dle Hareovy kvóty přiděleno 150 mandátů pro Čechy, 81 pro Moravu a Slezsko a 69 míst pro Slovensko (oproti Prozatímnímu nár. shr. tak Slovensko přišlo o 31 mandátů). Kandidátní listiny pro 28 volebních krajů (1.–19. české, 20.–28. slovenské) směly předkládat pouze strany NF, případně ty strany, které v dotčené zemi k 30. 4. 1946 evidovaly nějakou činnost.⁴⁵ Volby se měly uskutečnit v neděli 26. května od osmi hodin.⁴⁶

2.3.1.1 Volební právo

Stejně jako za první republiky zákon ukládal občanům volební povinnost. Každý, kdo volební právo (v. p.) měl, tak pod hrozbou finanční pokuty k urnám musel.⁴⁷

V jistém ohledu došlo oproti dobám předválečným k demokratizaci v. p. Již v košickém vládním programu bylo avizováno (dle návrhu komunistů) snížení aktivního v. p. na 18 let,

⁴⁴ Zákon č. 67/1946 Sb., o volbě do ústavodárného Národního shromáždění

⁴⁵ Z tohoto důvodu se na Slovensku mohly voleb zúčastnit i dvě menší povolené strany – Strana práce a Strana slobody – svým velikostí i volebním výsledkem ale prakticky nevýznamné (Charvát 2014, s. 40–43).

⁴⁶ Z volební praxe první republiky byl převzat zákaz prodeje alkoholu od 14 hodin dne před volbami až po uzavření volebních místností (Charvát 2014, s. 35).

⁴⁷ Výjimku měli lidé starší 70 let, závažné nemoci, a ti, kterým různé neodkladné záležitosti (např. plynoucí z povolání) znemožňovaly se voleb zúčastnit (viz zákon č. 67/1946 Sb.).

pasivní v. p. bylo stanoveno na 21 let. Nově rovněž mohli volit příslušníci armády i policie. Voličské průkazy umožňovaly volit i mimo místo trvalého bydliště (Pehr 2011, s. 180–182).

Na druhé straně docházelo i k omezování v. p. Dle národní cenzu směli volit jen občané Československé republiky, české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti. Spolu s příslušníky etnických menšin byli z volební procesu vyloučeni i odsouzení a nesvéprávní (Charvát 2014, s. 28). Dle tzv. malého retribučního dekretu bylo rovněž možné vyškrtnout z voličského seznamu osoby podezřelé z kolaborace. O tomto nařčení však nerozhodovaly soudy, nýbrž národní výbory a ministerstvo vnitra (obojí fakticky v gesci komunistů). Jen v Praze tímto způsobem bylo vyškrtáno na 20 000 hlasů (Drtina 1992, s. 163).

2.3.1.2 Bílé lístky

Tzv. *bílé lístky* (viz Příloha 2) měly občanům umožnit vyjádřit nesouhlas s politickým režimem v zemi. Vhozením prázdného lístku by si splnili volební povinnost, hlas by však „propadl“ (de facto by se o něj podělily zbylé strany). Komunisté, předkladatelé tohoto návrhu, je vydávali za vstřícné demokratické gesto. Ve skutečnosti ale chtěli ztížit volební zisk národním socialistům a lidovcům, kteří si ze všech stran nejvíce slibovali z přisunu bývalých voličů nyní zakázaných pravicových stran (agrárníků, živnostníků, národních demokratů atd.). Na schůzích NF vyvolával návrh vyhrocenou diskuzi, zástupci ČSNS, lidovců a slovenských demokratů byli zásadně proti. Poté, co se věc nevyřešila ani na vládě, mělo rozhodnout až „bojové hlasování“ na půdě Prozatímního nár. shr. Tam byl 11. dubna institut bílých lístku jako součást volebního zákona schválen poměrem 155 ku 131. Ne všichni poslanci zmíněných stran tedy tento bod zamítli. Proti bílým lístkům se následně spustila velká mediální kampaň (zejména v tisku lidovců a nár. soc.), staly se jedním z předních témat celé kampaně. Nakonec se tato bouřlivá diskuze ukázala jako zbytečná – v urnách se jich objevilo jen 32 177, tedy půl procento z celkového počtu registrovaných voličů (Drtina 1992; Pehr 2011; Charvát 2014).

2.3.1.3 Spor o termín voleb

Dalším sporným bodem se stal samotný termín voleb. V řadě osvobozených zemí se konaly volby poměrně záhy po skončení války. V Československu byla situace ztížena přítomností jak americké, tak hlavně sovětské osvobozené armády. Do listopadu 1945 už ale vojska

zemi opustila, část vládní koalice tak volala po co nejzazším termínu (Drtina 1992, s. 147–148). Národní socialisté spolu s lidovci tlačili na bezodkladné vyhlášení ve lhůtě několika týdnů po novém roce (únor–březen), sociální demokraté navrhovaly volby v květnu. Komunisté ale nikterak nepospíchali, chtěli se na volby v maximální možné míře připravit. Nejdříve byli ochotni akceptovat konec května, spíš ale až podzim 1946. Konečný 26. květen byl skutečným kompromisem (Charvát 2014, s. 35–37).⁴⁸

2.3.2 České strany ve volbách a volební kampaň

Každá strana chtěla volby vyhrát. Demokraté věřili, že se jim výsledkem voleb podaří zvrátit pro ně nepříznivý vývoj ve státě. Komunisté naopak chtěli svou již silnou pozici ještě vylepšit (Pehr 2011, s. 178).

V historii nevídaným aktem je dohoda stran NF o „*slušném vedení volebního zápasu*“ z 25. 3. 1946. Kampaň měla být vedena korektně, bez fabulací a s podporou vládního programu. „*Strany Národní fronty se zavazují, že svou předvolební agitaci v tisku i na schůzích povedou v souladu se zásadami košického vládního programu, budou se kladně vyslovovat pro ústavní zakotvení všech vymožeností naší národní a demokratické revoluce, uskutečněných ve formě historických presidentských dekretů ... [strany] budou svůj volební program rozvíjeti pozitivně a zdrží se nezásadních polemik a osobního osočování. Pokud by se některá strana domnívala, že je ve veřejném zájmu, aby byla některá osoba pranýřována, rozhodne o tom vedení Národní fronty.*“ (Rudé právo, č. 72, 26. 3. 1946, s. 1)

Úmluva měla reflektovat tehdejší atmosféru zdárné jednoty, navíc ke slušnému stylu často vybízeli sám prezident Beneš (Charvát 2014, s. 38). Prokop Drtina, účastník kampaně, dohodu komentuje slovy: „*Celkem mohu říci, že do značné míry se to dodrželo, i když ne úplně a bez kazu. Celkově však tato volební kampaň byla nejslušnější ze všech, co jsem jich zažil.*“ (1992, s. 164). Toto svědectví lehce nabourává rozšířený názor, že úmluva prakticky ztroskotala a kampaň byla plná demagogie a ostrých útoků. Je pravdou, že např. mezi komunisty a národními socialisty docházelo k výraznému vymezování se. V porovnání s prvorepublikovou praxí ale nešlo o nic výjimečného. „*Nejzuřivěji*“ kampaň bujela v tisku, přestože se k dobrým mravům zavázali i šéfredaktoři stranických novin. Posledních dny

⁴⁸ Komunisté měli v gesci dvě nejvýznamnější ministerstva v této oblasti – min. vnitra a informací, jejich vyjednávací síla tak byla značná (srov. Drtina 1992, s. 148).

před volbami tak média „zdobí“ nejrůznější karikatury, posměšná hesla a hanlivé komentáře (Charvát 2014, s. 39).

2.3.2.1 Komunistická strana Československa

Jak již bylo mnohokrát zmiňováno, komunisté představovali dominantní partaj a většina průzkumů odhadovala jejich vítězství ve volbách. Jako jediné straně se jí podařilo zachovat faktickou kontinuitu s dobou před válkou, během ní se aktivně účastnila v proti-německém odboji, čímž v očích veřejnosti výrazně posílila. Mezinárodní podporu obstarával SSSR, na domácím poli stavěla na početné členskou základnu. Ještě 3. března 1945 měla strana 475 304 členů, za rok už to bylo přes milion (Pernes 2004, s. 1138). Dle vzorového modelu masové strany budovala místní organizace a stranické buňky po celé republice, v krajích, ve městech, v obcích ale i v závodech.

Strana prosazovala společný košický program, její skutečné, mnohem ambicióznější plány, ale před veřejností až úzkostlivě tajila (ibid., s. 1132). „*Vládní program, který nyní uskutečňujeme, to je jen jedna etapa na cestě k dosažení našich konečných ideálů.*“ (z projevu R. Slánského k funkcionářům z léta 1945). Cílem byl monopol moci, alespoň zpočátku ale něho mělo být dosaženo demokratickou cestou (Kocian 1992, s. 46). Strana se snažila oslovit (úspěšně) skutečně všechny. Poté, co se svezla na vlně českého poválečného nacionalismu, bychom našli její podporovatele ve všech sociálních skupinách (od dělníků po inteligenci). V tomto směru tak už vykazuje jisté rysy *catch-all* strany.

Los přiřadil komunistům kandidátku č. 1 („Na hřebíček palička, na reakci jednička“). Ústředním heslem jejich kampaně bylo budovatelské „Republice více práce, to je naše agitace“ (Pehr 2011, s. 191). Nejvýznamnějším komunikačním kanálem byl deník *Rudé právo*.⁴⁹ Hlavní postavou byl předseda strany *K. Gottwald*, dále pak generální tajemník strany *R. Slánský*, ministr informací *V. Kopecký* a ministr vnitra *V. Nosek*.

Volební kampani komunistů se podrobně věnuje b. p. *Analýza volební kampaně Komunistické strany Československa ve volbách v roce 1946* (Součková 2018).

⁴⁹ Záhy po osvobození se strana zmocnila poměrně rozsáhlých tiskových podniků bývalé agrární strany. To v kombinaci s komunisty vedeným ministerstvem informací, které mj. přidělovaly tiskařský papír, byl silný mediální nástroj (Pernes 2004, s. 1137). Skrze ministerstvo měli rovněž pod kontrolou Českou tiskovou kancelář, zestátněný rozhlas i kinematografii (Charvát 2014, s. 49).

2.3.2.2 Československá strana lidová

Lidovci se počítali asi na 400 000 členů, strana byla již tradičně nejsilnější v oblastech silného vlivu katolické církve, hlavně na Moravě. Tam se orientovala především na venkovské obyvatelstvo a na rolníky, sázela na podporu bývalých voličů agrární strany (Kocian 1992). Program strany vycházel z křesťanského solidarismu. Byla jedinou českou nesocialistickou stranou.

Heslem jejich kampaně bylo „totalita bude bita“ (Pehr 2011, s. 191). Vylosovali si kandidátku č. 3 („K lepším zítřkům buduj spojku, demokrat jsi, volíš trojku“). Stárnoucího a nemocného předsedu *J. Šrámka* na veřejnosti i na stranických schůzích stále častěji zastupoval *F. Hála*, ministr pošt. Lidové noviny po válce nahradila *Lidová demokracie*, populární byl rovněž brněnský deník *Národní svoboda* (Trapl 2004, s. 1175).

2.3.2.3 Československá sociální demokracie

Během války si sociální demokracie prošla zásadní transformací. Okupační režim stranu de facto zlikvidoval, názory zbylých členů se v mnohém radikalizovaly, ubylo dělnické složky (Vošahlíková 2004, s. 1165).⁵⁰ Vedení strany bylo složeno převážně z nových osobností bez větších vnitropolitických zkušeností. Ke sloučení s KSC nakonec nedošlo, v poválečném období ČSSD (minimálně její silně levé křídlo) s komunisty v mnohých oblastech spolupracovala (Kocian 1991, s. 48). Programové ukotvení strany vyjadřovalo heslo „Demokracie naše cesta, socialismus náš cíl“. Proto v očích veřejnosti strana občas splývala s rétorikou komunistů. Počet členů strany před volbami se blížil 350 000, organizační síť ale byla nerovnoměrně rozptýlená a nezkušená (ibid.).

Hlavní postavou byl *Z. Fierlinger*, předseda strany i premiér, odlišný stranický proud zastupoval ministr průmyslu *B. Laušman*. Ústředním orgánem strany byl deník *Právo lidu*, ve kterém leckdy vyplouvaly na povrch vnitrostranické spory (Vošahlíková 2004, s. 1168). Do voleb šli jako strana č. 3 („Občane, věř jenom na tři a všem to natři, jak se patří“).

Československá strana národně socialistická je podrobněji rozebrána v kapitole 3.

⁵⁰ Tu dokresluje i změna názvu z října 1945 – předtím *Československá sociálně demokratická strana dělnická*.

2.3.3 Výsledky voleb

Ambice všech českých stran pohltila komunistická strana. Přestože jí vítězství průzkumy předpovídaly, sami komunisté byli z výsledků voleb překvapení.⁵¹ Rozdíl mezi prvním a druhým místem byl bezmála milion hlasů. Schéma 3 ilustruje dominanci KSČ v českých okresech, zejména v nově osídlených příhraničních oblastech na Ústecku a Karlovarsku dosahovala podpora často nad 50 %, směrem na východ ale volební zisky na úkor lidovců klesají (Charvát 2014). Jediným vyhraným okresem pro ČSNS bylo *Brno-město*. Poslední místo ČSSD vyvolalo ve straně krizi a souboj o předsednictví strany (ibid.).

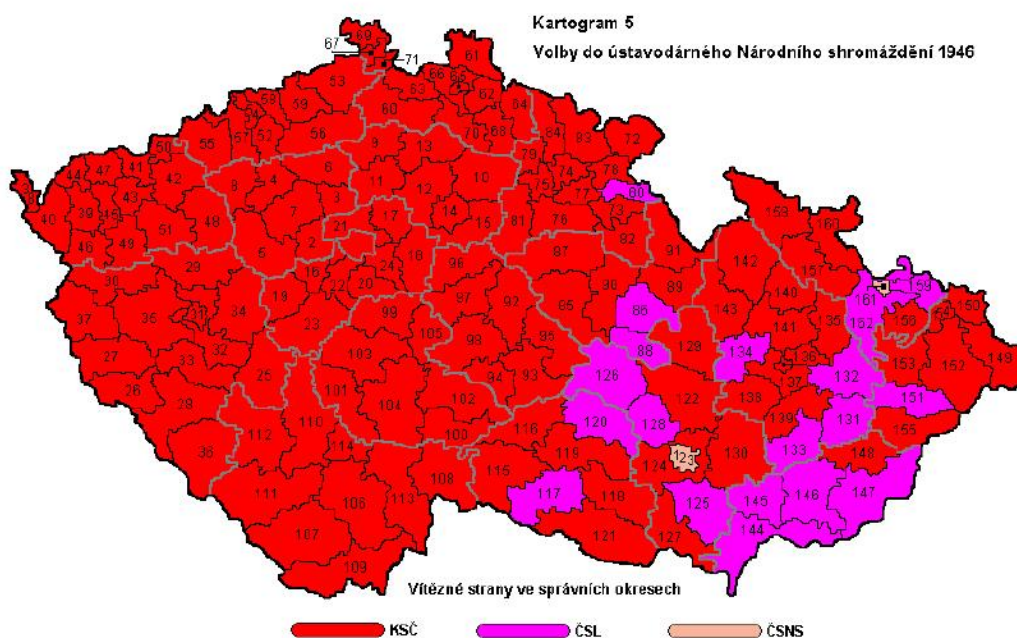

Schéma 3 Mapa volebních okresů na českém území

Zdroj: ČSÚ, b. r.

Výsledky voleb jsou zajímavé i z hlediska mezinárodního porovnání ve středoevropském regionu. Ve státech, kde sovětská okupační správa povolila svobodné volby, komunistické strany nezaznamenaly příliš velký úspěch (Smetana a Kocian 2014, s. 15).⁵²

⁵¹ Naopak nepříjemným překvapením byla drtivá porážka slovenských komunistů. Na Slovensku přitom dle scénáře měla realizovat moc dříve než na českém území (Charvát 2014, s. 46).

⁵² V Maďarsku ve volbách z listopadu 1945 skončili komunisté až třetí s 16,95 %, výsledek, který fakticky znemožnil „demokratické“ převzetí moci v této zemi (vítězní maloroľníci dosáhli na 57,03 %). Naprostým

Tabulka 1 Výsledky voleb do Národního shromáždění z května roku 1946 za celou ČSR a počty přidělených mandátů

Název politické strany	Počet hlasů		Počet mandátů	
<i>Komunistická strana Československa</i>	2 205 697	31,05 %	93	31,00 %
<i>Československá strana národně socialistická</i>	1 298 980	18,29 %	55	18,33 %
<i>Československá strana lidová</i>	1 111 009	15,64 %	46	15,33 %
<i>Demokratická strana</i>	999 622	14,07 %	43	14,33 %
<i>Československá sociální demokracie</i>	855 738	12,05 %	37	12,33 %
<i>Komunistická strana Slovenska</i>	485 596	6,89 %	21	7,00 %
<i>Strana slobody</i>	60 195	0,85 %	3	1,00 %
<i>Strana práce</i>	50 079	0,71 %	2	0,70 %
<i>Bílé lístky</i>	32 177	0,45 %	—	—

Zdroj: Charvát 2014, s. 42

Zajímavá souvislost se nabízí mezi počtem registrovaných straníků a volebním ziskem. Z analýzy plyne, že každá strana získala zhruba dvakrát více hlasů, než kolik měla v tu dobu členů. Tento jev je zřejmě možné vysvětlit stejným způsobem hlasování v rámci jedné rodiny (Charvát 2014, s. 49).

propadákem byl pak zisk 5,42 % při volbách v Rakousku. V berlínské okupační zóně obsadili komunisté třetí místo s necelými 20 % hlasů (Smetana a Kocian 2014, s. 15–17).

3 Česká strana národně socialistická a volby 1946

3.1 O vzniku a programové genezi strany

Národně sociální hnutí se v českých zemích objevilo v 60. letech 19. stol. jako přímá reakce na dva akcelerující společenské proudy. Jednak docházelo k masovému nárůstu dělnictva, které bylo do politického dění vtahováno sociálně demokratickým, marxisticky orientovaným hnutím. Zároveň v této době posilovala česká národní identita. Česká společnost pomalu přecházela od nacionální defenzivy k silnějšímu národnímu uvědomí, a tudíž i ke konfrontaci s německou, resp. rakouskou nadvládou (Kocian 2002, s. 13–25).

Od 90. let se právě vlivem sílícího nacionalismu vymezila část dělnictva, která odmítala dogmatický internacionalismus hlavního, sociálně demokratického proudu. Došlo k prvním roztržkám mezi tzv. „národními“ a soc. dem. dělníky. Podobné názory však přicházely i z opačné strany společnosti. Stále častěji se ozývali národně uvědomělí příslušníci drobného živnostnictva. Tedy soukromníci, na které tvrdě dopadaly důsledky nárůstu masové průmyslové výroby. A konečně, jasnější politické a ideologické vymezení byli připraveni obstarat národně zapálení intelektuálové. Ti doposud nalézali útočiště v mladočeské straně. Její stále umírněnější rétorika v národních otázkách jim ale přestala konvenovat. Bylo tedy jen otázkou času, kdy se tento národní a sociální prvek pevněji ukotví v nějaké konkrétní politické straně (ibid.).

Onou konkrétní záminkou pro vznik *Strany národních dělníků* se stalo protistátopravní prohlášení poslanců soc. demokracie na říšské radě z 30. března 1897, ve kterém se poslanci distancovali od českého státního práva. Ve stejné době se v Praze skupinka národních dělníků chystala na veřejné vystoupení, kde měly zaznít jejich zásady a cíle.⁵³ Zprávou z říšské rady však toto shromáždění, uskutečněné 4. dubna 1897, dostalo mnohem jistější a radikálnější náboj.⁵⁴ Národní dělníci rozhodnutí poslanců rázně odmítly (v tento moment se také rodí otevřené nepřátelství se soc. demokraty). Ostrou nacionální agitaci této skupiny na oplátku odmítly konkurenční mladočeši, realisté i další strany (ibid.).

⁵³ U zrodu strany stál mladočeský žurnalista a redaktor *Národních listů Václav Klobáček*, její první předseda.

⁵⁴ Dnes je tato událost považována za první schůzi strany národních socialistů (Kocian 2002, s. 15).

V dubnu 1898 došlo na prvním řádném sjezdu strany k přijetí zevrubnějšího politického programu a ke schválení nového názvu *Národně sociální strana v Čechách, na Moravě ve Slezsku a v Horních a Dolních Rakousích*. Tento dlouhý název se pochopitelně nevžil, v dalších letech se nakonec ustálilo tradiční označení *Česká strana národně sociální* (Kocian 2004).

Přelomu 19. a 20. století dominovaly především masové strany aspirující na co nejpočetnější členskou základu, utvářenou zpravidla dle socioekonomických kritérií. V tomto prostředí se ČSNS prosazovala obtížněji. Téma nacionalismu nebylo výhradně spojeno s konkrétní společenskou vrstvou, strana se tak musela soustředit na vícero méně početných skupin. V tomto bodě také pramenila jedna z jejích největších programových překážek, která se ne vždy dařila překonat, a to, jak srozumitelně propojit národní a sociální aspekt, ještě navíc tak, aby reprezentoval mnoho odlišných sociálních skupin? Nehomogenost členské základny rovněž komplikovala sociální politiku strany. Požadavky dělníků a zaměstnanců byly mnohdy v rozporu s požadavky podnikatelů. V důsledku tak vznikaly poněkud neohrabané programové teze, nejčastěji ve stylu, že všechny tyto skupiny (drobní živnostníci, rolníci, úředníci, inteligence) mají společné zájmy, neboť všichni náleží k třídě pracujících, tedy k dělnictvu (Kocian 2002, s. 13–25). Všechny tyto problémy strana neřešila jen při svém vzniku, do značné míry se projeví i ve volbách 1946.

Strana se silněji etabluje až v pro ni příznivé atmosféře vrcholícího protirakouského národněosvobozenického zápasu českého národa na konci první světové války (1917 a 1918).⁵⁵ Snad ještě více než radikalismus nacionální sílí v tomto období radikalismus sociální. To se odrazilo v diverzifikaci stranických řad o silně levicové a liberální křídlo (zvýšené riziko stranických konfliktů do budoucna).⁵⁶ V této atmosféře došlo ke změně názvu na *Česká strana národně socialistická* (ibid., s. 16–18).

⁵⁵ Rovněž straně k jistější pozici pomohla pečlivě budovaná síť organizací založená na územním principu (od místních po zemské) (ibid.).

⁵⁶ Např. anarchokomunisté kolem *B. Vrbenského* a liberálně zaměřeni intelektuálové kolem týdeníku *Česká demokracie* (ibid., s. 18)

3.2 Strana do roku 1945

V období první republiky (1918–1938) se ČSNS několikrát podílela na vládě, úspěšně rozšiřovala svou organizační síť a stala se relevantní politickou silou v zemi. Ve volbách roku 1920 obdržela 500 000 hlasů (8,1 % – 5. místo) (Harna 2004). V roce 1923 vstoupil do strany z Masarykova podnětu *Edvard Beneš*, o tři roky později při mimořádném sjezdu využil stranické krize a byl zvolen na pozici místopředsedy strany (1926–1935). Tím se strana pevněji připoutala k prezidentu Masarykovi a stala se jednou ze „stran Hradu“. Stejný sjezd rovněž schválil nový název *Česká strana národně socialistická*. V posledních prvorepublikových parlamentních volbách roku 1935 získala 9,18 % (5. místo) (ibid.). Strana pochopitelně podpořila svého straníka E. Beneše při volbě prezidenta (1935–1938). Spolu se sociální demokracií byla hlavní oporou Benešovy zahraniční politiky.

Strana si postupně vypracovala silnou vazbu na nejrůznější zájmové organizace (především *Československá obec sokolská*, dále např. *Československá obec dělnická*, *Československá obec legionářská*). Ústředním deníkem strany bylo *České slovo*, vydávané spřáteleným tiskovým koncernem *Melantrich*. Na Slovensku se strana kvůli se české programové orientaci nikdy výrazněji neprosadila; vždy měla také větší podporu v Čechách než na Moravě. Počet členů v květnu 1936 činil asi 176 000, oproti roku 1921 se jednalo o nárůst o 60 000, nicméně samotný vývoj stavu členské organizace není znám (Kocian 2002, s. 19).

3.2.1 Po roce 1938

Mnichovská dohoda způsobila v českém politickém prostředí hluboký otřes. V řadách ČSNS způsobila beznaděj a rezignaci. Tak jako většina politických stran ukončila svoji činnost. Během krátkého trvání druhé republiky (1938–1939) část členů vstoupila do násilně spojené *Strany národní jednoty* (vyhlášena 17. 11. 1938), část do opoziční *Národní strany práce* (ustavena 11. 12. 1938), část zůstala stranou politického dění (ibid. s. 24–27).

Po nacistické okupaci (březen 1939) došlo k likvidaci strany. Mnoho národních socialistů se zapojilo do domácího i zahraničního odboje, mnozí odešli do emigrace. V letech 1939–1945 nacisté popravili na 2400 příslušníků ČSNS, další tisíce byli vězněni v koncentračních táborech. Za svou vazbu na prezidenta Beneše si vysloužili od gestapa přezdívku „Benesch-Partei“, důvodem k zatčení byla i samotná stranická příslušnost (Harna 2004).

3.3 Strana po roce 1945

Poválečný vývoj strany je úzce spjat se spoluprací a děním v rámci Národní fronty (viz kapitola 2.1). K oficiálnímu obnovení strany došlo 17. 5. 1945 v pražské Lucerně, kde zazněl apel směrem k bývalým členům a stoupencům strany, aby ji znovu vybudovali (Kocian 2002, s. 43–44). Již dříve byl v Košicích za předsedu prohlášen *Petr Zenkl* (viz 3.4).

Společenské i politické poválečné prostředí ale bylo zásadně odlišné, strana se svoji prvorepublikovou předlohou ztratila kontakt a v mnohém se rozešla se svou minulostí. (Kocian 1991, s. 49). Počátky obnovy tak byly krušné. Mnoho členů se do strany nevrátilo, ale naopak se přidali ke KSČ. Klíčovým bodem byla příprava nového programu, který by správně reflektoval nové skutečnosti (Kocian 2002, s. 86).

Tento program se straně podařilo i přes relativně krátkou dobu přípravy vypracovat a schválit do konce roku 1945 (tzv. *Akční program ČSNS*). Na jedné straně v něm strana souhlasila se společným vládním programem, na straně druhé se snažila o odlišení myšlenkových východisek k socialismu. „*Šlo jim o socialismus národní, nemarxistický, netřídní, neboť marxismus pokládali za překonaný.*“ (Kocian 2002, s. 86)

3.4 Stranické organizace

Strana po válce budovala svou organizační strukturu na územním principu, tedy stejně jako za první republiky. Základní jednotkou byla místní organizace, na ni navazovaly závodní, okresní, krajské, zemské a konečně ústřední organizace. Nejvyššími stranickými orgány byly předsednictvo strany, valný sjezd, zastupitelstvo strany a ústřední výkonný výbor. Ke konci roku 1945 měla strana zhruba 450 000 členů, což byl druhý největší počet po milionu příslušníků KSČ (Kocian 2004, s. 1147–1148).⁵⁷

Nadějnou a nejpočetnější zájmovou organizací strany byla *Mládež Československé strany národně socialistické* (odbor mladých). Před volbami měl odbor 150 000 členů (oproti 30 000 v r. 1938). Do odboru mladých byl začleněn i *Klub akademiků*, sdružující

⁵⁷ O necelý rok později, na podzim roku 1946 už měl celkový počet sahat k 600 000 (ibid.).

podporovatele z řad vysokoškolských studentů. Nejvýraznějším studentským funkcionářem byl *Ota Hora* (Kocian 2002, s. 51–54).⁵⁸

Výrazné osobnosti nechyběly ani v odboru žen (oficiálně *Ústředí žen Československé strany národně socialistické*), který obnovil svou činnost v květnu 1945. Jeho členkami byly např. učitelky, pošťačky, úřednice, dělnice, ženy ze zemědělství, živnostnice či manželky vojáků (ibid, s. 54). Kromě veřejné politické činnosti se ženské spolky zajímaly o oblast zdravotní, vzdělávací či kulturní. V čelu odboru stály *F. Zeminová, J. Žáčková–Bátková, M. Horáková* či *J. Uhlířová* (Kocian 2004, s. 1148).

Mezi další významné odbory patřily např. *odbor zemědělsko-lesnický* či *živnostensko-obchodnický odbor*. Z období první republiky si strana uchovala blízké vazby na příslušníky *legionářské obce a sokolnické obce*.

3.5 Osobnosti strany ve volbách

Nejvýraznější osobností strany byl nepochybně její předseda, náměstek předsedy vlády a pražský primátor *Petr Zenkl*. Vedl stranu do voleb z první pozice na pražské kandidátce.

Zenkl se od počátku 20. let aktivně angažoval v pražské komunální politice, dlouhá léta jako nestraníček ve svém domovském Karlíně. Za své úspěchy si v roce 1937 vysloužil povolání na primátorský stolec. Jeho období však nebylo příliš radostné, ve funkci organizoval pohřeb T. G. Masaryka, o rok později čelil důsledkům Mnichovské dohody. 1. září 1939 byl zatčen gestapem a až do osvobození v dubnu 1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Předsedou ČSNS se stal na návrh Františky Zeminové (Čečrdlová 2010). Po válce se na post pražského primátora vrátil poté, co mu komunistický primátor Václav Vacek přenechal místo (to národní socialisté vnímali jako velmi vstřícné gesto komunistů; viz Drtina 1992, s. 151).

Zenkl se stal v závěru kampaně terčem poměrně nevybíravých útoků komunistů (zejména v tisku). Terčem kritiky se stala jeho údajná zbabělost při věznění v Buchenwaldu, články rovněž očeřovaly jeho předválečnou činnost z roku 1938 a nedostatečnou podporu

⁵⁸ Významnou událostí se stalo vystoupení *Mládeže ČSNS* z jednotného *Svazu české mládeže* zhruba dva týdny před volbami. Kritikou mladých nár. socialistů byla údajná komunizace svazu a ztráta nadstranickosti ve prospěch KSČ. (Kocian 2002, s. 51)

v nezaměstnanosti z pozice pražského primátora. Dle Drtiny to komunisté dělali z čistě pragmatického důvodu: „šlo jim o Prahu, chtěli vyčerpát vše, o čem se domnívali, že jim může pomoci vyhrát Prahu“ (Drtina 1992, s. 164). Rovněž to označil za jednu ze zlovolných výjimek v jinak docela slušné kampani. Zenkla se veřejně zastal Ferdinand Peroutka, který skrze sérii článků *Pravda vítězí nad pomluvami* bránil, ba naopak ještě vyzdvihoval Zenklovi skutečné činy. „Pomlouváči o něm především rozhlašují, že měl v táboře výhody, že byl kápem a že měl dokonce dva sluhý, kteří ho obsluhovali. Lež, lež, lež. ... nikdy žádným kápem nebyl, neměl žádných výhod, ale pracoval jako každý jiný spoluvězeň. Plel záhony, tloukl štěrky, nosil kameny a cement ... měl naopak osud horší než tisíce jeho druhů.“ (Svobodné slovo, r. 2. č. 113, 16. 5. 1946, s. 1). V posledním článku ze série, vydaného den před volbami, Peroutka již poněkud agitačně bilancoval: „Petr Zenkl nikdy za své politické činnosti nezradil svůj národ, kterému jen a jen oddaně sloužil a vždy stál pod praporem presidenta Beneše i za programem, které toto jméno představuje.“ (ibid., č. 121, 25. 5. 1946, s. 2)

Pravda bude asi někde uprostřed. Čechrdlová (2010) ve své monografii věnované P. Zenklovi popisuje jak nepříjemné zážitky s dozorcí, tak jistá privilegia, kterých požíval. Část kampaně zacílená na jeho údajně špatné vedení města byla ale zřejmě opravdu nefér. „Zenklovo působení v hlavním městě můžeme hodnotit velice kladně, zvláště s ohledem na jeho činnost na poli sociální péče. Byl jedním z tvůrců soustavy nemocenského, úrazového a starobního pojištění, hnacím motorem nového přístupu k sociální sféře, ...“ (Čechrdlová 2010, s. 56).

Číslo dvě na nejdůležitější pražské kandidátce obsadil ministr spravedlnosti (1945–1948) *Prokop Drtina*, bývalý osobní tajemník prezidenta Beneše a mj. autor barvitých memoárů *Československo můj osud*, ze kterých i tato práce čerpá.

Jednoznačně nejvýraznější ženskou postavou strany byla *Františka „Fráňa“ Zeminová*, bývalá místopředsedkyně prvorepublikového parlamentu (jako jediná žena v ČSR v podobné funkci) a zkušená politička. Původně měla být dvojkou za Zenklem ona, nakonec strana ale dospěla k závěru, že by pozici měl obsadit někdo mladší, bez „pečeti“ předválečného stranicví. Na její místo se z čela olomoucké kandidátky přesunul právě Drtina (Drtina 1992, s. 154). Zeminová se postavila do čela kandidátky v kraji č. 4, Praha – venkov (viz Příloha 1).

Ke starší generaci patřil rovněž *Jaroslav Stránský*, oblíbený ministr školství (1946–1948), zvláště mezi umírněněji smýšlející vysokoškoláky. Ve volbách vedl kandidátku v Brně, jedné z mála moravských bašt ČSNS (Kocian 2004, s. 1144).

Generální tajemník strany *Vladimír Krajina* a ministr zahraničního obchodu (1945–1948) *Hubert Ripka*, vedoucí hradecké kandidátky, patřily k nadějně, mladší Drtinově generaci (Drtina 1992, s. 155).

Vůdcem levicového křídla a současně obhájcem spolupráce s komunisty byl *Josef David*, číslo jedna mladoboleslavské kandidátky. Se Zenklem svedl po obnově strany souboj o předsednictví, Zenkl ale díky renomé politického vězně i podpoře prezidenta „vyhrál“. Jejich spor se obnovil po volbách 1946 (Kocian 2002, s. 89).

Kontroverzní postavou na kandidátce se stal *Ladislav Feierabend*, bývalý funkcionář agrární strany a protektorátní ministr zemědělství (ačkoliv jen krátce do své emigrace v r. 1940). Národní socialisté doufali, že umístěním bývalých agrárníků na kandidátkách ke straně přilákají rolníky a voliče z venkovských oblastí, které byly jejich slabinou (Feierabend nebyl zdaleka jediným takto „rehabilitovaným“ politikem) (Kocian 2004, s. 1154). ČSNS tak ale poskytla prostor pro útočný a dle všeho i efektivní článek Rudého práva s titulem „*Feierabend dostal velkostatek od K. H. Franka*“ (č. 118, 21. 5. 1946, s. 3), to vše den před Frankovou velmi očekávanou popravou.⁵⁹

Obrázek 1 Zleva: Zenkl, David, Stránský, Drtina, Ripka a Zeminová

Zdroj: *Svobodné slovo*, r. 2, č. 121, 25. 5. 1946, s. 1

⁵⁹ Feierabend dle obrany *Svobodné slova* statek koupil pouze z důvodu, aby nebyl protektorátními úřady podezříván z plánované emigrace. Viz roč. 2, č. 119, 23. 5. 1946, s. 4.

3.6 Tisk

Poválečný tisk byl důležitým nástrojem politiky ČSNS, podobně jako za první republiky se strana mohla spolehnout na silné materiální zázemí prestižních tiskových podniků *Melantrich*. Nacisty zdiskreditované *České slovo* nahradil na pozici ústředního stranického tisku deník *Svobodné slovo*, do jehož čela se postavil zkušený novinář *Ivan Herbert*. *Lidové noviny* přešly z majetku J. Stránského pod Svaz spisovatelů, pod vedením *Ferdinanda Peroutky* začaly nově vycházet jako *Svobodné noviny*. V nich i díky odkazu bývalého majitele měli národní socialisté prostor k vyjádření, stejně tak jako v populárním politickém týdeníku *Svobodný zítřek*. Strana samozřejmě vydávala i množství mimopražských, krajských stranických deníků a týdeníků, ústřední odbory strany pak publikovaly interní dokumenty periodického rázu. (Kocian 2002, s. 88 a 2004, s. 1150).

Dle Vaška (2010, s. 81) bylo *Svobodné slovo* v poslední části kampaně vůbec nejaktivnějším tiskem, co se četnosti volebních článků a komentářů týče.

4 Volební kampaň

Národní socialisté vstupovali do voleb poměrně sebevědomě, sami za sebe a s jasným cílem. „Pro nás provedení svobodných voleb bylo hlavní nadějí pro příští politický vývoj osvobozeného státu, neboť jsme byli pevně přesvědčeni, že komunistům moc a sílu, kterou si urvali v Moskvě při jednání s londýnskou emigrací, nepotvrdí a že jejich pozice značně zeslabí.“ (Drtina 1992, s. 148). Jak sám později autor přiznává, v tomto bodě byli zklamáni.⁶⁰

4.1 Organizace kampaně

Volební kampaň byla oficiálně zahájena 25. dubna 1946 po zveřejnění vyhlášky ministerstva vnitra o vypsání voleb (Pehr 2011, s. 185). Strana se na volby připravovala už od přelomu roku, zhruba od února až do voleb byly pořádány postupně sjezdy většiny vnitřních i zájmových stranických organizací, které sloužily k „brainstormingu“ a doladění programových témat.⁶¹ Skrze tyto stranické sněmy také probíhala pomyslná koordinace kampaně, důraz byl kladen na jednotné politické sdělení. Současně měly sloužit k mobilizaci členské základny k usilovné volební agitaci. Její podoba a projevy už však spočívala na jednotlivcích, resp. jednotlivých místních organizací. Členům byly doporučovány jen obecné zásady, např. aby plakáty byly „pěkné, čitelné a velké“, vyvěšené včas na dobrých místech, opatřené lákavým programem či pozvánkou na shromáždění (ibid., s. 185–190). Vyšší představitelé a řečníci strany se školili v základech rétoriky.

Za účelem financování kampaně strana zakládala speciální volební fondy, do kterých přispívali spíše bohatší členové. Neexistoval ale nějaký centrální rozpočet, stále poplatky za členství se rovněž administrovaly a využívaly na různých úrovních (Pehr 2011, s. 189).

Naplno se kampaň rozjela oslavami První máje (Svátku práce), směrem k volbám pak veškeré možné aktivity přirozeně akcelerovaly. Typickou událostí posledních týdnů byly

⁶⁰ Národní socialisté počítali se ziskem mezi 1 500 000 až 1 800 000 hlasů. Potřebnou většinu chtěli dát dohromady s lidovci a se slovenskými demokraty a tím tak narušit hegemonii komunistů (Kocian 2002, s. 104).

⁶¹ Např. leden 1946 – celostátní odborová konference; únor – I. sjezd osvětových a školských pracovníků a vzdělavatelů; březen – první řádný sjezd Svazu české mládeže, sjezd českých partyzánů; duben – pražský sjezd samosprávných národněsocialistických pracovníků, 21.–22.4. –sjezd národněsocialistických zemědělců; 10.–12. 5. – velký sjezd národněsocialistické mládeže; etc. (Kocian 2002, s. 101–102).

masové projevy kandidátů k lidu, u ČSNS hlavně v Praze (např. *ústřední veřejný volební projev* 22. 5. v Lucerně).

V obecné rovině ale byla organizace kampaně spíše povrchní, odpovídá tak modelu *premoderní kampaně* (viz kapitola 1.3). Ve většině případů se jednalo o ad hoc lokální mítinky a agitaci podomního typu.

4.2 Podoba osobní kampaně na příkladu Prokopa Drtiny

Dobrý obrázek o podobě „propagační a agitační“ práce (dnes bychom řekli kontaktní kampaně) z pohledu politika podává ve svých pamětech Prokop Drtina. V zásadě se jednalo o stále se opakující model: místní organizace/odbor/svaz pošle pozvánku na shromáždění, kde má dotyčný přednést projev k davu, jehož obsahem jsou obecné programové zásady a případně komentáře k aktuálnímu dění. Následně je o tomto projevu, a o jeho ohlasech mezi diváky, referováno v místních novinách.

Sám Prokop Drtina zahájil kampaň 11. ledna v Kobylicích, kde se dle svých slov „*dotkl všech nejzávažnějších otázek naší současné situace a formuloval k nim naše stanovisko dosti zjednodušeně, ale výrazně a pregnantně.*“ (1992, s.149). V únoru např. hovořil k dělníkům ve Studénce, v kopřivnické Tatře snad před celým osazenstvem závodu, dále v Moravské Ostravě, v Českém Těšíně či v Hranicích. Během února až května takovýchto podobných schůzí absolvoval několik desítek. Poslední týden se jako dvojka pražské kandidátky musel plně věnovat už jen hlavnímu městu. „*22. května jsem opět mluvil v Lucerně s Petrem Zenklem a Janem Stránským a týž večer v Libni, den na to v Dejvicích, kam jsem přijel z velmi zdařilé schůze v Čáslavi, kde jsme se zdrželi tak, že jsem musil říci svému šoferovi, aby jel, jak nejrychleji může, abychom dejvicou schůzi ještě stihli!*“ (ibid., s. 156). Poslední dva dny kampaně byly pro Drtinu skutečně hektické, když musel v rychlém sledu vystupovat ve Vršovicích, na Smíchově, na Hanspaulce, ve Strašnicích a na Spořilově (ibid., s. 149–157).

Autor tímto popisem pregnantně zachytil horečně vzrušenou atmosféru posledních týdnů a dnů před volbami, k nimž se celý národ s očekáváním upínal.

4.3 Volební hesla a symbolika

Ústředním heslem celé volební kampaně bylo „Pojďte s námi“ / „Pojďte s námi, s námi nezabloudíte“. Hlavní květinou strany byl červenobílý karafiát (proto se také někdy národním socialistům říkalo „červenobílí“).

Los určil národním socialistům kandidátku č. 4., což jako u ostatních stran dalo vzniknout řadě hesel a zvolání: „Pravdu hájí, pravdu šíří, volte proto číslo čtyři“ ; „Každé dítě dnes už ví, tahle čtyřka zvítězí“ ; „ Do urny když čtyřku dáte, totalitu pochováte“ ; atd (Pehr 2011, s. 188)

Obrázek 3 Volební rýmovačky s motivem čtyřky byly takřka všudypřítomné

Zdroj: Svobodné slovo, r. 2, č. 121, 25. 5. 1946

Obrázek 2 Volební materiály ČSNS

Zdroj: NA, 1062, j. 88

4.4 Kampaň na základě programu

Hlavním programovým konceptem národních socialistů byl tzv. „český socialismus“. V dobových stranických dokumentech nenalezneme nějakou upřesňující definici, fakticky se jednalo o sadu podstatných sociálních a ekonomických reforem s cílem vybudovat demokratický a sociálně spravedlivý stát. Důležitým prvkem programu je důraz na vlastenectví (Kocian 2004, s. 1145–1146).

4.4.1 Hlavní volební program

Volební program ČSNS byl vypracován na východiscích *Akčního programu* z prosince 1945. Je poměrně detailní, rozsahem přes 100 stran. Před volbami koloval jeho výcuc ve formě hesel s komentářem: „*program čs. strany národně socialistické je velmi dokonalý a velmi podrobně vypracován.*“ (NA, 1062, j. 88)

Program se dělí do tří hlavních pilířů dle linie „nacionalismus-demokratismus-socialismus“:

4.4.1.1 Národní program

Národní program je dále rozdělen do pěti deklarací dotýkajících se české identity a pozice na mezinárodním poli:

1. „*ČSR musí být státem národním.*“

Plnoprávními občany jsou jen Češi a Slováci, státními jazyky mohou být pouze čeština a slovenština. Maďaři, Němci a Poláci mají být odsunuti. „*Pohraničí, necht' je obsazeno národně, mravně, občansky bezúhonnými českými a slovenskými lidmi.*“

2. „*ČSR musí být státem jednotným.*“

Stejná práva a povinnosti pro všechny občany na celém území.

3. „*ČSR musí být státem branným.*“

Požadavek na kombinaci kádrového systému se systémem miličním, dále na výstavbu podzemních krytů, zřízení stálého mobilizačního fondu a rozšíření území státu (o Hlubčicko, Kladsko, Vitorazsko a Horní Lužici)

4. „*ČSR musí vésti světovou zahraniční politiku.*“

Požadavek na mezinárodní právní řád, který zabezpečí svobodu malých národů. Vytvoření světového parlamentu a konfederace slovanských socialistických stran. „*Spojenectví s SSSR, přátelství se Západem.*“

5. „*ČSR musí býti kulturně národní a humanitní*“

Zachování národní kultury, proti vnucování cizích kultur. Ne „*socialistická kultura obsahem, národní formou*“, ale „*kultura obsahem socialistická i národní*“. Školství má být přístupno všem.

4.4.1.2 Demokratický program

Jeho shrnutím je osm krátkých požadavků, především ohledně politického systému a základních demokratických institucí:

1. „*Žádáme uzákonění národních výborů a záruky jejich lidovosti, odbornosti a odpovědnosti.*“
2. „*Žádáme právní vymezení a omezení práv, odpovědnosti a hospodaření stran.*“
3. „*Žádáme přímou volbu presidenta lidem, ne politickými stranami v parlamentě.*“
4. „*Žádáme tajnost, čistotou, bezprostřednost a svobodu voleb, poměrné zastoupení.*“
5. „*Žádáme zachování parlamentu.*“
6. „*Žádáme zavedení lidového hlasování v důležitých věcech.*“
7. „*Žádáme odstranění názoru, že jednotlivá ministerstva jsou stálou državou určité politické strany.*“
8. „*Žádáme odbyrokratizování státu od starých i nových byrokratů. Úřednictva méně ale dobře kvalifikovaného a dobře placeného.*“

4.4.1.3 Socialistický program

Program v otázkách zaměstnanosti, majetkových práv, ochraně zaměstnanců atd. Hned v úvodu se vymezuje vůči státnímu kapitalismu.

1. „*Žádáme ústavní zajištění socialistických vymožeností revoluce.*“

Tj. odnětí a přerozdělení německé a maďarské půdy občanům ČSR. Právo na práci, a naopak zákaz práce dětí.

2. „*Žádáme ústavní zajištění soukromého podnikání, pokud slouží veřejnému blahu.*“

Dále podporu soukromých živností, státní, odbornou a družstevnickou podporu zemědělství.

3. *„Žádáme boj proti krisím a nezaměstnanosti.“*

Také jednotné plánování státního, družstevního i soukromého podnikání. *„Povinnosti vlády upozorňovati pravidelně mládež na vyhlídky na trhu práce, stavbu dálnic, elektrizací, zbudování Labsko-odersko-dunajského průplavu a čs. říční loďstvo, vyrovnaný rozpočet a hospodárnou veřejnou správu, vládu státu nad peněžním kapitálem a jednotné pojišťovnictví řízené socialistickými zásadami.“*

4. *„Žádáme ochranu zaměstnanců.“*

Tu mají zajišťovat státní inspektoři nebo demokraticky zvolené závodní rady. Maximálně osmihodinová pracovní doba, spravedlivé mzdy, určení minimálních a maximálních příjmů, stejné odměny veřejným i soukromým zaměstnancům, stejné odměny ženám i mužům. Umývárny a koupelny v podnicích. Všeobecné pojištění a zaručený důchod, prémie pro zaměstnance.

5. *„Žádáme všestrannou podporu populace.“*

Státem hrazené příspěvky na děti, vysoké výbavné novomanželům.

V závěru se strana chlubí, že program odpovídá požadavkům prezidenta Beneše. Konkrétně v bodě přímé volby prezidenta, kterou nabízí jako jediná strana.

4.4.2 Desatero československého národního socialismu

Shrnutím základních vizí programu bylo tzv. Desatero:

1. *„Odnacisovat republiku*
2. *Vybudovat národní stát*
3. *Nastolit sociální spravedlnost*
4. *Chránit soukromé podnikání, pokud prospívá národnímu celku*
5. *Střežit demokracii*
6. *Vymoci pronikavou kontrolu*
7. *Prosazovat politiku míru*
8. *Hájit národní tradice*

9. *Nastolit spravedlnost*

10. *VYBUDOVAT BRATSRTVÍ V NÁRODĚ*“ (NA, 1062, j. 88)

4.4.3 Program pro ženy

ČSNS vytvořila celou řadu programových materiálů zaměřených výhradně na ženy. Např. v letáku „*3,400.000 žen hospodyň ve městech i na venkově bude volit čs. stranu národně socialistickou*“ strana cílí na spotřebitelsky orientované hospodyně. Hájí v něm rovné postavení žen v domácnosti se všemi pracujícími. Prosazuje důsledné uplatnění košického programu, který slibuje ženám zrovnoprávnění i na poli politickém, kulturním a sociálním. Žádá zastoupení spotřebitelů a jejich zájmů ve všech institucích a složkách, aby mohlo dojít ke snížení cen a uvolnění zboží. „*Vyhlašuje boj všem zdražovacím složkám v meziobchodě*“. Dovolává se uznání ženy-hospodyně jako důležité pracovníce v domácnosti, v městě i na venkově. (NA, 1062, j. 88)

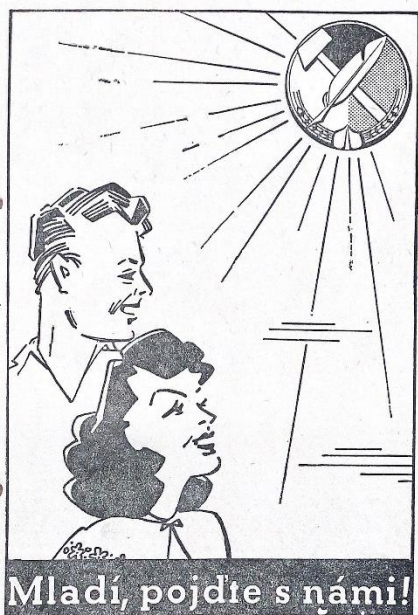
4.4.4 Program pro mladé

Oproti období před válkou se strana výrazně zaměřila na mladé voliče, popularita jejího odboru mladých napovídá, že toto úsilí zafungovalo.

I v letáčích adresovaných mladým voličům strana zdůrazňuje své priority coby strany národní, socialistické a demokratické. Obsah sdělení zůstává velmi podobný, lehce se ale mění a zjemňuje jazyk.

Na manifestačním sjezdu mladých národních socialistů (10.–12. 5.) došlo k přijetí programové rezoluce *V socialismu vidíme prostředek i cíl*. V úvodní stati rezoluce stojí: „*náš socialismus nestaví třídu proti třídě, nýbrž soustřeďuje všechny jeho vyznavače bez ohledu na původ a jeho postavení k tvůrčí socialistické práci. ... Chceme především zabezpečiti výsledky revoluce druhé světové války, zejména znárodnění dolů, hutí, bank, pojišťoven, velkého a klíčového průmyslu, aby národní podniky byly dobrým základem pro další stavbu.*“ (Svobodné slovo, r. 2, č. 112, 15. 5. 1946, s. 1–2) Dále rezoluce vyjmenovává vyčerpávající počet, leckdy velmi obecných požadavků⁶² adresovaných vysokoškolákům, středoškolákům, mladým živnostníkům atd.

⁶² Např. „žádáme provedení rozsáhlé reformy vysokoškolského studia“ či „uspokojivé vyřešení bytové otázky“ (ibid.)

Obrázek 4 Volební brožurka pro mladé

Zdroj: *ibid.*

MLADÍ PRÁTELE,

obracíme se k Vám touto brožurou, abychom Vám řekli jako mladí lidé, kdo jsme, jací jsme a co chceme. Volíme tento způsob proto, že nemáme jiné tribuny, odkud bychom mohli k Vám mluvit o své práci. Obracíme se na Vás, abychom Vás upozornili na naše mladé hnutí a abychom Vás informovali.

Všichni dnes hovoří o volbách. Všechny strany mluví k mladým lidem, kteří půjdou za čas po prvé k volebním urnám, aby vykonali svoji státoobčanskou povinnost a aby svým hlasem rozhodli o budoucnosti naší republiky a tím i o své existenci. Budeme zahrnutí pozorností se všech stran, bude na Vás působeno neizrozmánilšími sliby a perspektivami do budoucna.

My, mladí občané Československé republiky, kteří se sdružují v odborech mladých strany národně socialistické, k Vám chceme mluvit jako jedni z Vás. Také my chceme říci všem těm, kteří se dosud nerozhodli, kteří stojí na vahách, své sívo. A budeme mluvit ze své vlastní zkušenosti. Ze svého přesvědčení. Za ty desettisíce dělníků, rolníků, živnostníků, studentů a zaměstnanců, kteří se spojili a semkli v jeden šik, aby svým mladým elánem a nadšením změnili běh světa. Chceme Vám říci, proč je nás tolik, proč se hlásíme všichni k jednomu programu a co pro nás tento program znamená. A budete-li s námi souhlasit, přijmeme Vás mezi sebe, s radostnou otevřeností, tvrdým stiskem pravice a s kamarádským duchem.

JSME:

**mladí
hoši a dívky
českoslovenští
národní socialisté.**

MÁME:

**optimismus,
čisté srdce,
přímý pohled,
vyhrnuté rukávy.**

CHCEME:

**změnit svět,
lepší budoucnost,
protože je naše
a máme na ni právo.**

Obrázek 5 Volební brožurka pro mladé – pokračování

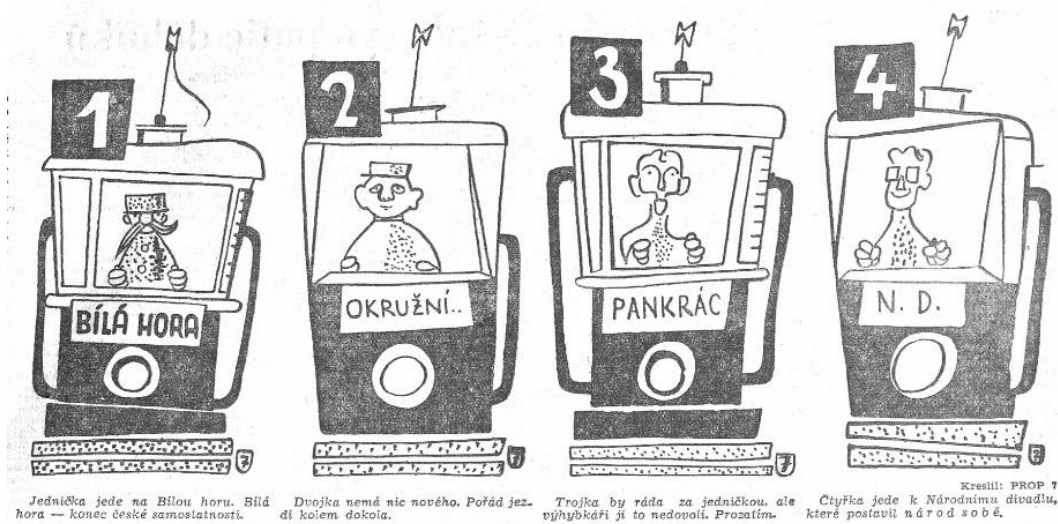
Zdroj: *ibid.*

4.4.5 Program pro další skupiny

Strana se dále ve svých materiálech obracela k *zemědělcům*, kde strana vsadila na podporu bývalých příslušníků Republikánské strany (Příloha 3); *zaměstnancům* a *dělníkům*, kde strana např. žádá spravedlivé ohodnocení úkolových sazeb ve všech oborech (Příloha 4); *obchodníkům* a *živnostníkům*, kterým strana slibuje rovné soutěžení národního, družstevního a soukromého podnikání či zjednodušení soukromého podnikání (NA, 1062, j. 88).

4.5 Konfrontační kampaň

Nedílnou součástí kampaně byl i její konfrontační rozměr, tedy taková volební komunikace, která se buďto defenzivně či ofenzivně vymezovala vůči ostatním stranám, jejich kandidátům, článkům v konkurenčním tisku atd. (Čečrdlová 2010, s. 79). Pohled ČSNS na svou konkurenci pregnančně ilustruje karikatura (Obrázek 6) z tisku 21. 5.

Obrázek 6 Karikatura ve Svobodném slovu (1-KSČ, 2-ČSL, 3-ČSSD, 4-ČSNS)

Zdroj: Svobodné slovo, r. 2, č. 117, 21. 5. 1946, s. 2

4.5.1 Zaměřená proti komunistům

Nejtvrdší volební souboj se svedl mezi komunisty a národními socialisty. To bylo do jisté míry přirozené, neboť do klání vstupovaly jako dvě nejsilnější strany. Lze jen těžko rozsoudit, zda byly „podlejší útoky“ komunistů či nár. soc., kdo si kdy začal a jak daleko z hlediska tehdejší etiky zašel (Charvát 2014, s. 39). Z pohledu dnešních, často mnohdy vyhocenějších kampaní se toto vzájemné osočování nejeví jako zvláště dramatické.

ČSNS nejčastěji komunisty osočovala z toho, že zapírají před veřejností své skutečné plány. Jejich role demokratů je jen přetvářka, pravým cílem je zavedení totalitního systému komunistické ideologie. Např. 23. 5. ve Svobodném slovu: „*Hlasovat pro komunistickou stranu znamená ... razit komunistické straně cesty k zavádění a k provedení jejich vlastních, konečných cílů ... tj. k totálnímu postátnění celého hospodářství, které vede k totalitě politické. Všem musí být jasno, že kdyby komunisté dosáhli ve volbách takové většiny, že by*

ve vládě a v parlamentě mohli rozhodovat sami nebo s pomocí těch sociálních demokratů, kteří jsou jim ve všem povolní, Československo bude, i když ne naráz, tedy postupně zcela zkomunizováno.“ (r. 2, č. 119, 23. 5. 1946, s. 4).

Obrázek 7 Letáky zaměřené proti komunistům

Zdroj: NA, 1062, j. 88

ČSNS se v některých svých materiálech rovněž vrací k prvorepublikové činnosti komunistů, ve kterých poukazují např. na hanění prezidenta Masaryka. „Komunisté se před nynějšími volbami nepochlubí svou brožurkou „Ne Masaryk, ale Lenin“, kterou si vydali v roce 1935. ... „Representant fašismu a války“ – tak byl označen v této brožurce president T. G. Masaryk ... komunisté mají své důvody, aby takovou okolnost a mnoho jiných skutků ze své minulosti zamlčovali.“ (NA, 1062, j. 88); případně na „bratříčkování“ s Němci: „Rudé Právo otiskuje 12. května 1935 manifest 39 pražských závodů, adresovaný Němcům v pohraničí. ... Práví se v něm: „Jen kamarádství pracujících obou našich národů dá a zajistí národní a sociální svobodu českému i německému lidu. K tomuto souručenství a spolku podáváme vám svou dělnickou ruku z české Prahy do německých Sudet.“ (ibid.).

Tím druhým nár. socialisté do jisté míry odráželi útoky komunistů, kteří se je snažili vylicít jako kolaboranty s nacistickým režimem (směřováno na kandidaturu bývalých agrárníků či problematickou minulost některých představitelů ČSNS). Nár. socialisté také na oplátku komunisty připodobňovali k nacistům pro jejich totalitní tendence. Trochu paradoxně se tak obě strany označovaly za „české nacisty“ (viz Obrázek 8). Německá otázka byla v každém případě ve volbách velmi živá.

Obrázek 8 Letáky zaměřené proti komunistům – pokračování

Zdroj: NA, 1062, j. 88

Asi nejútočnějším plakátem ČSNS zaměřeným proti komunistům je tzv. *vysvědčení* komunistů (Příloha 5). V něm jsou známkou 1 hodnoceny např. „*Boj za potlačení demokratických svobod ve znovu dobyté republice; Zatykáni lidí KSČ nepohodlných; Neoprávněné přivlastňování hospodářských a mocensko-politických posic; Agitační zneužívání národních podniků a úředních funkcí*“ etc. (NA, 1062, j. 88)

V tisku si ČSNS rovněž stěžovala na kontrolu KSČ nad filmem a rozhlasem skrze ministerstvo informací (srov. Vašek 2012).

4.5.2 Zaměřená proti sociálním demokratům

Kromě komunistů osočovali národní socialisté i sociální demokraty. Kritika této strany probíhala především v tom smyslu, že soc. demokraté jsou vlastně jen maskovanými komunisty (byť o tom třeba někteří ani nemusí vědět) a dopomáhají komunistům k jejich vlivu. To je patrné např. z karikatury (Obrázek 9) či z článku Svobodného slova 23. 5. zaměřeného proti předsedovy soc. dem. Zdeňku Fierlingerovi: „*Je to zlé s Fierlingerovým neokomunismem, že v ničem, ale v ničem nedovede být původní. Svobodné Slovo správně nazvalo sociální demokraty, poslušné Fierlingera, „podnájemníky komunistů“.* Sociální demokraté nedovedli si vymyslet nic jiného, než spílat národním socialistům „podnájemníky nacismu a fašismu“. A protože komunisté už dávno národním socialistům nadávají „čeští naci“, jak by si Fierlinger nepospíšil, aby nepapouškoval totéž.“ (r. 2, č. 119, 23. 5. 1946, s. 3)

Obrázek 9 Karikatura ČSSD (ve volbách jako č. 3; č. 1 = KSČ)

Zdroj: Svobodné slovo, r. 2, č. 119, 23. 5. 1946, s. 2

4.5.3 Zaměřená proti bílým lístkům

Jak již bylo řečeno v kapitole 2.3.1.2, proti bílým lístkům se především z řad národních socialistů a lidovců zvedla velká vlna nevole. Ve svých projevech stále dokola opakovali, že vhozením prázdného lístku se volič docílí pravého opaku, než jak je podporovateli tohoto nástroje deklarováno. Např. *Svobodné slovo* o veřejném projevu P. Zenkla z 24. 4. na Smíchově: „*Řečník poznamenal, že by bylo omylem domnívat se, jako by ten, kdo odevzdá bílý lístek, vypořádal se tak se stranami, s nimiž nesouhlasí. Neboť bílé lístky budou přiděleny stranám v poměru k volebním výsledkům. To znamená, že volební lístky přijdou k dobru právě těm stranám, proti nimž by chtěl občan volebními bílými lístky právě protestovat.*“ (r. 2, č. 97, 25. 4. 1946, s. 1)

K bílým lístkům vznikala i řada posměšných hesel. „Dejte, dejte červené, nedáte-li červené, dejte aspoň bílé!“ (Drtina 1992, s. 158)

4.6 Kampaň v tisku

Tisk nesloužil jen k představování programových a hodnotových tezí, ani jen k odvetné či útočné rétorice stranického souboje. Byl rovněž hlavním zpravodajským kanálem o významných událostech kampaně, např. veřejných projevech a shromážděních, kterým byl dodáván patřičný stranický *spin*.

4.6.1 Články o volebních shromážděních a projevech

Nejlépe tento jev dokládají reportáže z volebních shromáždění. Prakticky všechny projevy stranických funkcionářů jsou v tisku líčeny v pozitivním světle, vystoupení konkurence je naopak znevažováno.

Např. vystoupení Petra Zenkla v Národním domě na Smíchově: „*Srdečný souhlas, který vyvolala každá myšlenka, proslovená na dnešním veřejném projevu ... znovu osvědčil před tisíci zraky, jak program čs. strany národně socialistické je věčně živý, mladý.*“ (Svobodné slovo, r. 2, č. 97, 25. 4. 1946, s. 1)

Velmi pompézně byl v tisku vyličen i průvod mladých socialistů Prahou z 12. května ve článku s názvem *Masarykova a Benešova mládež manifestovala*: „*Toto krásného jarního*

dne vyšel přes Václavské náměstí průvod mladých národních socialistů, nadšeně pozdravovaný desítkami tisíc nadšených Pražanů ... Praha byla právem nadšena a dojata. Takovou radost, živelnou a krásnou, neviděla osm let ... Nelitoval jistě žádný z nich, že obětoval nedělní dopoledne a šel pozdravit průvod.“ (ibid., č. 111, 14. 5. 1946, s. 1)

4.6.2 „Benešova strana“

Eduard Beneš měl v poválečném období dle dobových průzkumů největší důvěru veřejnosti s 80 % (druhý Klement Gottwald jen 18, %), bylo tedy do jisté míry logické, že se ČSNS snažila sama sebe vykreslit jako stranu, která je prezidentovi nejsympatičtější a která jako jediná nese jeho skutečný politický odkaz (Pehr 2011, s. 191). Straně v tom nezabránili ani opakované afirmace Beneše, že je skutečně nadstranickým prezidentem a nehodlá tak nikomu ve volbách stranit (ibid., s. 187). V tisku tak můžeme pozorovat rámování i obecných Benešových kroků jako projevů sympatie k ČSNS. Např. *„Beneš přijal mladé národní socialisty“*.

Vrcholem těchto snah je článek z 25. května s titulem *Zůstáváme stranou Benešovou*. Redakce sice pod titulkem zmiňuje nadstranickou vůli prezidenta, hned pod tím ale přikládá dopis z roku 1935, ve kterém píše Beneš tehdejšímu předsedovi ČSNS z pozice ministra zahraničí a oceňuje spolupráci v rámci strany (Svobodné slovo, r. 2, č. 121, 25. 5. 1946, s.1)

4.7 Volební estetika

Co se týče volební estetiky, ať už v rovině vizuální či jazykové, kampaň ČSNS nevybočovala nijak z řady. Jak poukazuje práce Lukáše Jakoubka (2016), volební materiály jednotlivých stran de facto splývají. Rovněž styl ilustrací se nijak zásadně nelišil a nesl se v duchu sociálního realismu (výjimku do jisté míry tvořily karikatury a posměšné ilustrace v tisku, dle britského a francouzského stylu). Důraz byl kladen skutečně na obsah, vizuální část ani nebyla nějak centrálně koordinována (Pehr 2011, s. 89).

Populárním typem agitačního materiálu byly tzv. *osobní dopisy*, ve kterých je volič oslovován napřímo („vážený bratře / vážená sestro“), kamarádsky a značně pateticky. Využívaly jich všechny strany (ibid.). Konkrétně Dopis ČSNS (Příloha 6) začíná slovy:

„Často na Tebe myslím, zvláště v posledních dobách. Jsme na tom asi všichni stejně. Nové starosti vyrůstají ze starých, ještě nepřežitých. Je to prostě dnešek!“ (NA, 1062, j. 88).

Estetiku předvolebních plakátů dokreslují Obrázky 10, 11 a 12.

Obrázek 12 Plakát ČSNS

Zdroj: Dolejský a Šimiček 2016

Obrázek 10 Plakát ČSNS

Zdroj: Dolejský a Šimiček 2016

Obrázek 11 Plakát ČSNS

Zdroj: Dolejský a Šimiček 2016

5 Hodnocení voleb a volební kampaně

Jak již bylo několikrát zmíněno, výsledky voleb stranu příliš nepotěšily, ačkoliv to na veřejnosti nedávala tolik znát. V následných dnech se ve Svobodném slovu objevují články hovořící o „úspěchu československé demokracie“: „*hlavním politickým výsledkem voleb je vítězství Národní fronty – Stálost československé politické linie*“ (r. 2, č. 125, 30. 5. 1946, s. 1).

Ze záznamů a dokumentů z vnitrostranických zasedání však plyne poněkud jiný obrázek. Strana volby usilovně analyzovala a brala je jako zklamání. V dnech a týdnech po volbách probíhaly nejrůznější diskuze, např. nad vztahem mezi volebním výsledkem a velikostí krajské organizace (srov. *Rozbor výsledku voleb ústavodárného národního shromáždění s hlediska organizačního*, NA, 1062, j. 88), zkoumaly se programové nedostatky. Hovořilo se o „*straně příliš mnoha lidí*“. Sám předseda Zenkl se po volbách na jednom zasedání nechal slyšet: „*Jsmo stranou drobných lidí – dělníků, živnostníků, státních zaměstnanců, ale také úředníků, techniků a středních vrstev. Toto široké rozložení naší strany je na jedné straně velkou výhodou, poněvadž skutečně představuje část národa jako celek, dává nám však těžší úkoly než jiným stranám, pokud jde o harmonickou spolupráci všech tříd.*“ (Kocian 2002, s. 98).

Z odstupu času je zřejmé, že hlavní prohranou skupinou v souboji s komunisty se stali venkovští voliči a rolnictvo. Angažováním bývalých agrárníků si ČSNS nijak výrazně nepomohla, k venkovu navíc strana přistupovala čistě agitačně, bez jasně motivace pro rolníky. Naproti tomu komunistická chytrá a strategicky dokonalá osídlovací a parcelační politika v pohraničí, ale i ve vnitrozemí, správně reagovala na potřeby rolníků a jejich doslovný hlad po půdě (Kocian 2002, s. 102–105).

Zvláště národní socialisty mrzela prohra v Praze, kde komunisté zvítězili jen o necelých 20 000 hlasů, což byl shodou okolností i údajný počet vyškrtnutých lístků z pražským voličských seznamů. Národní socialisté tento fakt bez okolků přičítali komunistům, jak píše sám Drtina: „*tvrdým volebním trikem, který KSČ umožnilo její vládnutí v ministerstvu vnitra a převaha pozic v národních výborech, byla manipulace s voličskými seznamy, v nichž byla vyškrtnuta velká část voličů na základě jejich domnělé kolaborace za války. ... Tak bylo*

mnoho nekomunistických voličů připraveno v těchto volbách o hlasovací právo.“ (1992, s. 163)

Této problematice se detailněji věnuje publikace Jana Machala *Retribuce a parlamentní volby 1946* (2013), ve které autor poodhaluje, že ve skutečnosti vše neproběhlo tak jednoznačně, jak to národní socialisté prezentovali. Dle autora národní socialisté předkládali sporné teze jako prokázané skutečnosti a mnohonásobně nadsazovali číselné údaje tak, aby odpovídaly jejich potřebám. *„V politické praxi to není první ani poslední případ, kdy se neúspěšná strana po volbách namísto analyzování chyb vlastní politiky zaměřuje na očerňování úspěšnějšího protivníka. Mnozí národně socialističtí politici snad nakonec sami uvěřili tomu, že jim jejich zaručené volební vítězství (zejména v Praze) takřka před nosem „ukradly“ podle triky komunistů.*“ (s. 51)

Tato citace vlastně do jisté míry přesně shrnuje povolební alibistickou sebereflexi ČSNS. Následný definitivní nástup KSČ k moci je předmětem mnoha publikací a je popsán v dostatečných souvislostech (viz monografie Karla Kaplana), do zájmu této práce proto už nespadá.

5.1.1 Kampaň z dnešního pohledu

Hodnotit účinnost volební kampaně z pohledu dnešní praxe politické komunikace je poněkud zavádějící a neplodné. Stejně jako hledání a označování jistých volebních prvků za nástroje propagandy nás toto prisma spíše oddaluje od schopnosti nahlížet na volební kampaň ČSNS v ryzím světle. Je vždy třeba uvážit celkový kontext. A s tímto uvážením lze konstatovat, že kampaň ČSNS ve volbách roku 1946 je jednoduše názorným příkladem volební kampaně své doby, která byla determinovaná tehdejší stylem stranické organizace (*masová strana*) i volební kampaně (*premoderní kampaň*), o nic víc, o nic méně.

Někdy zaznívá kritika, že kdyby se ostatní strany více ve volbách snažily, komunisté by nemuseli dosáhnout na takový volební výsledek, který jim v konečném důsledku v lecčem usnadnil následnou nedemokratickou uzurpaci moci. Tento pohled však poněkud přeceňuje způsob, jakým v dané době mohla volební kampaň voliče zasáhnout a ovlivnit. Přihlédneme-li k předvolebním průzkumům a vůbec k širšímu politicko-společenskému kontextu, naskytne se nám pohled na společnost, ve které komunisté do jisté míry „vyhráli“ již před

volbami (ponecháme-li stranou řadu sporných a problematických kroků, které jim k tomu dopomohly a přijmeme-li toto tvrzení jako pouhý fakt). Nabízí se otázka, zdali by sebelepší kampaň ČSNS tento již naplno rozběhnutý trend vůbec dokázala zvrátit.

Závěr

Výsledek květnových voleb roku 1946 zásadním způsobem usměrnil směřování Československé republiky, na více než 40 let to také byly poslední svobodné volby (samozřejmě po zvážení úskalí omezeného pluralismu systémem Národní fronty).

Československá strana národně socialistická v nich skončila na druhém místě, tento výsledek lze považovat za zklamání. Záměrem této práce ale nebylo dopodrobna analyzovat efektivitu jednotlivých volebních sdělení a hesel, či hledat chyby a nedostatky v komunikaci. Ty s největší pravděpodobností navíc ani za neúspěchem strany nestály. Případné hodnocení volebního úspěchu či neúspěchu by mělo zahrnovat tehdejší společenské klima, a mělo by se opírat např. i o dobové průzkumy veřejného mínění.

Část práce se rovněž zabývala problematikou politické komunikace (především problematickému pojmu *propaganda*), vývoje stranické organizace a vývoje volebních kampaní. Přirovnat styl volební kampaně ČSNS k propagandě je, jak ukázal průzkum odborné literatury, z mnoha hledisek problematické. Na předvolební národních socialistů agitaci je nutno nahlížet jako na agitaci *masové strany*, která vykazuje řadu prvků *premoderní kampaně*.

Podnětem k dalšímu bádání by se mohly stát volební kampaně sociálních demokratů či lidovců. K ucelenějšímu zmapování jejich volebních aktivit jsou k dispozici jak archiválie, tak záznamy dobového tisku či dalších médií. Tato práce tedy snad v tematice voleb 1946 v Československu nebude posledním příspěvkem.

Summary

The result of the 1946 May Elections fundamentally impacted future development of the Czechoslovak Republic. For more than 40 years, they were the last “free” election in which citizens could participate (after considering the pitfalls of limited party pluralism of the *National Front* system).

The *Czechoslovak National Socialist Party* (CSNP) finished in second place; this result can be considered a disappointment. However, the aim of this thesis was not to analyze in detail the effectiveness of particular election messages, or to look for specific errors and shortcomings in political communication. What is more, they were most likely not behind the party's failure. Any assessment of electoral success or failure should include the social climate of the time, and should be based, for example, on contemporary public opinion polls. Part of the work also dealt with the issue of political communication (especially the somewhat problematic concept of *propaganda*), party organization and election campaigning. Framing the style of the CSNP election campaign as propaganda is, as the literature review showed, problematic in many ways. On the other hand, it is possible to describe the party as a *mass party*, also showing many elements of a *premodern* campaign.

The election campaigns of the *Czech Social Democratic Party* or the *Czechoslovak People's Party* could be an impetus for further research. Both archives and records of periodicals or other media are available, a more comprehensive mapping of their electoral activities is thus possible. This work will hopefully not be the last contribution on the topic of the 1946 Elections in Czechoslovakia.

Seznam zdrojů

Primární zdroje

Drtina, P. (1992). *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století*. Svazek 2., kniha 1. Praha: Melantrich. ISBN 80-7023-114-9

Košický vládní program (1945). Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf

Národní archiv (NA), Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, Praha, NAD 1062, karton 7, jednotka č. 88

Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa (1946). Praha: Komunistická strana Československa. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:beb601b0-f3ed-11dc-b5f1-000d606f5dc6>

Svobodné slovo: list Československé strany socialistické (1946, 2.) Pražské vydání. Praha: Československá strana socialistická. ISSN 0231-732X. Dostupné z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:abbd315e-f268-4c3c-8641-9f085eedbda7>

Sekundární zdroje

Bernays, E. (1928). *Propaganda*. New York: Horace Liveright.

Bradová, E. (2005). *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 80-210-3800-4

Buchvaldek, M. (1987). *Československé dějiny v datech*, Praha: Svoboda, s. 320-331.

Butler, D. a Ranney, A. (1992). *Electioneering: A Comparative Study of Continuity and Change*. Oxford: Clarendon Press.

Denver, David T. a Hands, H. T. G. (2001) The Fall and Rise of Constituency Campaigning. In: *Political communications transformed*. Palgrave, Houndmills, pp. 71-86. ISBN 0333776763. DOI: 10.1057/9780333977286_5

Ellul, J. (1965). *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage. ISBN 0394718747,9780394718743

Halamová, M. (2012) Fischlova kulturní propaganda v kontextu vládní exilové politiky. In: *Kontexty propagandy*. Eds. Kouba, M., Magincová, D. a Říha, I. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 275–280. ISBN 978-80-7395-515-1

Harna, J. (2004) Česká strana národně sociální. In: Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, 1. díl: 1861–1938*. Brno: Doplněk, s. 395–412. ISBN 80-7239-180-1

Hejlová, D. (2015). *Public relations*, Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5022-4

Huckin, T. (2016). Propaganda Defined. In: Henderson, G. L. a Braun, M. J. *Propaganda and Rhetoric in Democracy: History, Theory, Analysis*. Carbondale: Southern Illinois University Press, s. 118-137. ISBN 9780809335077. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=nlebk&AN=1413657&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

Charvát, J. (2014). Analýza průběhu a výsledků voleb do národního shromáždění konaných v roce 1946. In: Kocian, J., Smetana, V. a kol. *Květnové volby 1946 – volby osudové?* Praha: Euroslavica, s. 23–58. ISBN 978-80-87825-09-9

Katz, R. S. a Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics* [online]. 1(1), s. 5–28 [cit. 16.6.2021]. DOI: 10.1177/1354068895001001001. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1354068895001001001>

Kocian, J. (1991). *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Vydání 2. ISBN 80-04-26312-7

Kocian, J. (2002). *Československá strana národě socialistická v letech 1945–1948*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-138-0

Kocian, J. (2004). Politický systém v letech 1945–1948. In: Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, 2. díl: 1938–2004*. Brno: Doplněk, s. 1125–1130. ISBN 80-7239-179-8

Kocian, J. (2004 b). Československá strana národně socialistická. In: Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, 2. díl: 1938–2004*. Brno: Doplněk, s. 1143–1164. ISBN 80-7239-179-8

- Kocian, J., Smetana, V. (2014). Květnové volby 1946 a jejich domácí i mezinárodněpolitické důsledky. In: *Květnové volby 1946 – volby osudové?* Praha: Euroslavica, s. 9–21. ISBN 978-80-87825-09-9
- Lazarsfeld, P., Berelson, B., a Gaudet, H. (1948). *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign* (3rd ed.). New York: Columbia University Press.
- Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. New York: Free. ISBN 1449502067,9781449502065
- Magincová, D. (2012) Úvod. In: *Kontexty propagandy*. Eds. Kouba, M., Magincová, D. a Říha, I. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 9–12. ISBN 978-80-7395-515-1
- Machala, J. (2013) Retribuce a parlamentní volby 1946. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. Roč. 7, č. 2, s. 39-51. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1302/039-051.pdf>
- Marlin, R. (2002). *Propaganda and the Ethics of Persuasion*. Peterborough, Ont.: Broadview. ISBN 1-55111-376-7, 9781551113760
- Norris, P. (2000). The Evolution of Campaign Communications. In: *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press (Communication, Society and Politics), s. 137–161. ISBN 9780511609343. DOI: 10.1017/CBO9780511609343.008. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511609343>.
- Panebianco, A. (1988). *Political parties: organization and power*, Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-30627-2
- Pehr, M. (2011). *Zápas o nové Československo 1939-1946: válečné představy a poválečná realita*. Praha: NLN. ISBN 978-80-7422-082-1
- Pernes, J. (2004). Komunistická strana Československa. In: Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, 2. díl: 1938–2004*. Brno: Doplněk, s. 1131–1142. ISBN 80-7239-179-8
- Rákosník, J. (2014). Volby 1946 jako výraz organizované modernity a národního konsenzu. In: Kocian, J., Smetana, V. a kol. *Květnové volby 1946 – volby osudové?* Praha: Euroslavica, s. 136–156. ISBN 978-80-87825-09-9

Součková, J. (1999). Kádeš. In: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Edd. Prosejcký, J. a kol. Praha: Libri. ISBN 80-85983-58-3

Šimeček, D. (2012) Možnosti zneužití důvěry ve vědecké poznání k propagandistickým účelům. In: *Kontexty propagandy*. Eds. Kouba, M., Magincová, D. a Říha, I. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 15–22. ISBN 978-80-7395-515-1

Titz, P. (2012) Podoby propagandy v římském světě. Transformace propagandy jako reflexe společenských a politických změn. In: *Kontexty propagandy*. Eds. Kouba, M., Magincová, D. a Říha, I. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 50–70. ISBN 978-80-7395-515-1

Trapl, M. (2004). Československá strana lidová. In: Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, 2. díl: 1938–2004*. Brno: Doplněk, s. 1175–1188. ISBN 80-7239-179-8

Vošahlíková, P. (2004). Československá sociální demokracie. In: Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, 2. díl: 1938–2004*. Brno: Doplněk, s. 1165–1174. ISBN 80-7239-179-8

Wlezien, Ch. (2014). Election Campaigns. In: *Comparing democracies 4: elections and voting in a changing world*. Eds. LeDuc, L., Niemi, R.G. a Norris, P. Los Angeles: Sage Publications. s. 76–95. ISBN 978-1-4462-8198-7

Elektronické zdroje

Dolejský, M. a Šimíček, P. (2016). *KOLEKCE VOLEBNÍCH PLAKÁTŮ Z ROKU 1946* [online]. Aktualizováno 20. 9. 2016 [cit. 20. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kolekce-volebnich-plakatu-z-roku-1946/>

Dolejský, M. a Šimíček, P. (2018). *KOLEKCE VOLEBNÍCH LÍSTKŮ PRO PARLAMENTNÍ VOLBY 1946* [online]. Aktualizováno 7. 2. 2017 [cit. 20. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kolekce-volebnich-listku-pro-parlamentni-volby-1946/>

ČSÚ (nedatováno). *Volby do ústavodárného Národního shromáždění 1946 – mapa* [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23181547/ns_1946.jpg/926e7a92-ed46-46bb-a940-353c58df3684?version=1.0&t=1418375768969

Kvalifikační práce

Jakoubek, L. (2016). *Předvolební kampaň a agitace ve volebním roce 1946*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí bakalářské práce Jiří Hnilica.

Součková, K. (2018). *Analýza volební kampaně KSČ ve volbách v roce 1946*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.

Vašek, P. (2010). *Reflexe parlamentních voleb 1946 v dobových tištěných médiích*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe.

Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Šimek David	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2017	
E-mail diplomantky/diplomanta: 39020434@fsv.cuni.cz	
Studijní obor/forma studia: Marketingová komunikace a public relations /prezenční	
Předpokládaný název práce v češtině: Volební kampaň Československé strany národně socialistické ve volbách 1946	
Předpokládaný název práce v angličtině: Campaign of the Czechoslovak National Socialist Party in the 1946 Elections	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2019/2020	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Volby do ústavodárného Národního shromáždění v Československu roku 1946 patří mezi nejvýznamnější české i slovenské historické milníky. Staly se vůbec posledními svobodnými volbami na více jak 40 let, výrazně určily a poznamenaly vývoj obou států. Předznamenaly klíčové události února 1948. Dosud bylo téma voleb 1946 námětem především pro práce politologické nebo historické. Komplexnější zmapování politické komunikace tohoto klíčového období však stále chybí. Cílem této práce je popsat volební kampaň jedné z hlavních politických stran tehdejšího Československa – Československé strany národně socialistické, v té době hlavního politického soupeře komunistů. Volební aktivity strany budou popsány napříč komunikačními kanály, práce dále poukáže na prvky propagandy, popíše vzájemné napadání stran.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Úvod 1. Politický a společenský kontext v poválečném Československu 2. Volby do ústavodárného Národního shromáždění 1946 2.1. Volební komunikace a estetika 2.2. Limity volebních kampaní 3. Česká strana národně socialistická 3.1. Vývoj strany 3.2. Hlavní straniční představitelé 3.3. Pozice strany v rámci Národní fronty 4. Volební kampaň ČSNS 4.1. Program 4.2. Hesla, letáky 4.3. Kampaň v tisku 4.4. Prvky propagandy Závěr	
Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy): Svobodné slovo (březen až květen 1946) Materiály z fondů Národního archivu, Národního muzea	
Postup (technika) při zpracování materiálu:	

Případová studie

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BRADOVÁ, E. (2005). *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3800-4.

Anotace: Jedná se o jeden ze základních teoretických textů s tématem volební kampaně a politické komunikace. Pro účely této práce je významná zejména část vymezující jednotlivé typy politických stran a kampaní s přesahem do historie.

KOCIAN, J. & SMETANA, V. (2014). *Květnové volby 1946 - volby osudové?: Československo před bouří.* Praha: Euroslavica. 1. vydání. ISBN: 978-80-87825-09-9.

Anotace: Tato kolektivní monografie se podrobně zabývá parlamentními volbami roku 1946 v Československu, jejich domácími i mezinárodněpolitickými důsledky a ohlasy. Zároveň umožňuje porozumění kohabitaci a současně soupeření politických stran v rámci Národního shromáždění. Kniha je doplněna dobovým obrazovým materiálem a archivními dokumenty.

KOCIAN, J. (2002). *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948.*

Brno: Doplněk. 1. vydání. ISBN: 80-7239-138-0.

Anotace: Kniha ve třech hlavních kapitolách nastiňuje celkový vývoj ČSNS až do období po volbách 1946. V přílohách knihy jsou rovněž užitečné statistické údaje a autentické dokumenty např. ze sjezdu strany.

KAPLAN, K. (1991). *Československo v letech 1945-1948.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1. vydání. ISBN: 80-04-25699-6.

Anotace: Autor se v této práci věnuje politickému, společenskému ale i ekonomickému prostředí v poválečném Československu a poskytuje tak komplexní vzhled do daného období. Parlamentním volbám 1946 je v knize věnována celá jedna kapitola.

MALÍŘ, J. & MAREK, P. (2005). *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004.* Brno: Doplněk. ISBN: 80-7239-179-8

Anotace: Rozsáhlá publikace ve dvou dílech nabízí přehledně uspořádaný popis politického prostředí na území dnešní České a Slovenské republiky. Pro účely této práce je zejména důležitá část pojednávající o politických stranách v letech 1945-1948.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

VAŠEK, Petr. *Reflexe parlamentních voleb 1946 v dobových tištěných médiích.*

Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe.

SOUČKOVÁ, Karolína. *Analýza volební kampaně KSČ ve volbách v roce 1946.* Praha, 2018. 86 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.

PAŘÍZKOVÁ, Nikola. *Fungování médií při volebních kampaních v Československu v letech 1946 a 1990.* Praha, 2014. 70 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Datum / Podpis studenta/ky
30.5.2019
...

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
ANNA SKAVIT	30.5.19
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum/Podpis pedagožky/pedagoga
	...

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE NA IKSŽ VEDOUCÍ PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam obrázků

Obrázek 1 Zleva: Zenkl, David, Stránský, Drtina, Ripka a Zeminová.....	46
Obrázek 2 Volební materiály ČSNS.....	50
Obrázek 3 Volební rýmovačky s motivem čtyřky byly takřka všudypřítomné.....	50
Obrázek 4 Volební brožurka pro mladé	55
Obrázek 5 Volební brožurka pro mladé – pokračování.....	55
Obrázek 6 Karikatura ve Svobodném slovu (1-KSČ, 2-ČSL, 3-ČSSD, 4-ČSNS).....	56
Obrázek 7 Letáky zaměřené proti komunistům.....	57
Obrázek 8 Letáky zaměřené proti komunistům – pokračování.....	58
Obrázek 9 Karikatura ČSSD (ve volbách jako č. 3; č. 1 = KSČ).....	59
Obrázek 10 Plakát ČSNS.....	62
Obrázek 11 Plakát ČSNS.....	62
Obrázek 12 Plakát ČSNS.....	62

Seznam schémat

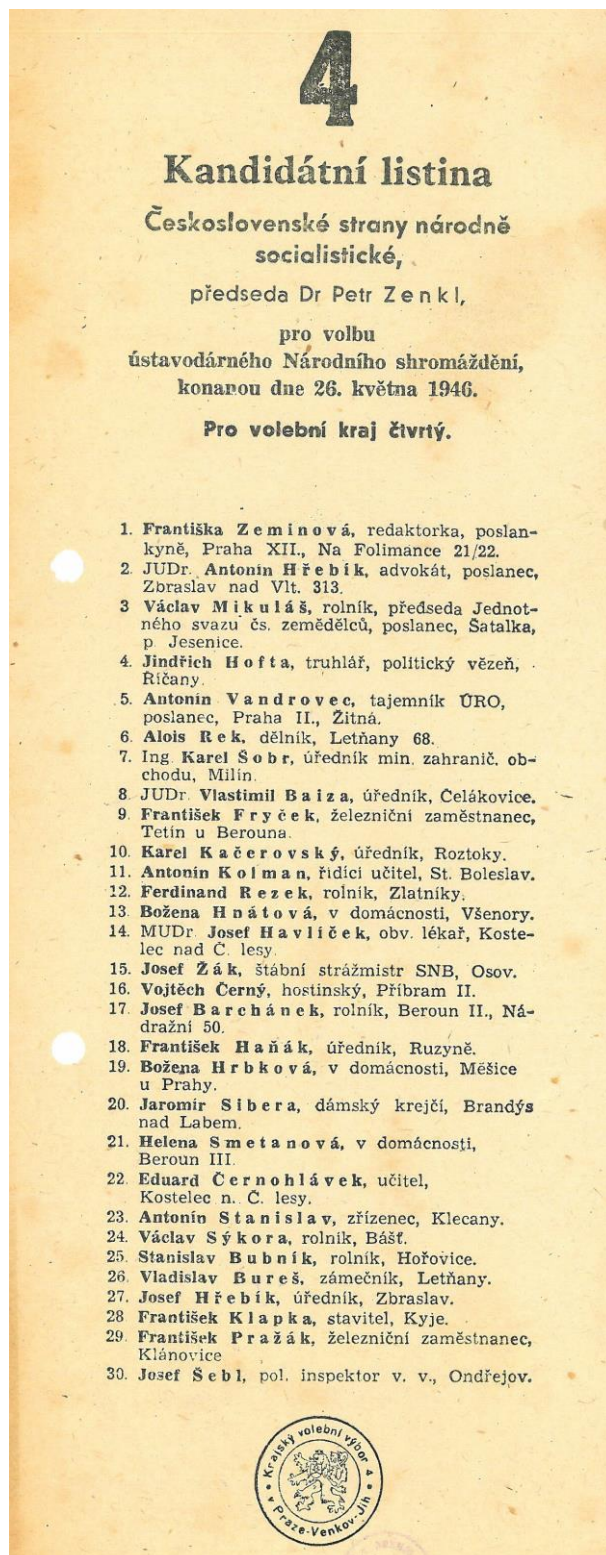
Schéma 1 Elitní strana aneb strana "kádru" a vlivných skupin	20
Schéma 2 Masové strany jako pojítka mezi státem a občanskou společností.....	21
Schéma 3 Mapa volebních okresů na českém území	38

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vývoj volebních kampaní	25
Tabulka 2 Výsledky voleb do Národního shromáždění z května roku 1946 za celou ČSR a počty přidělených mandátů.....	39

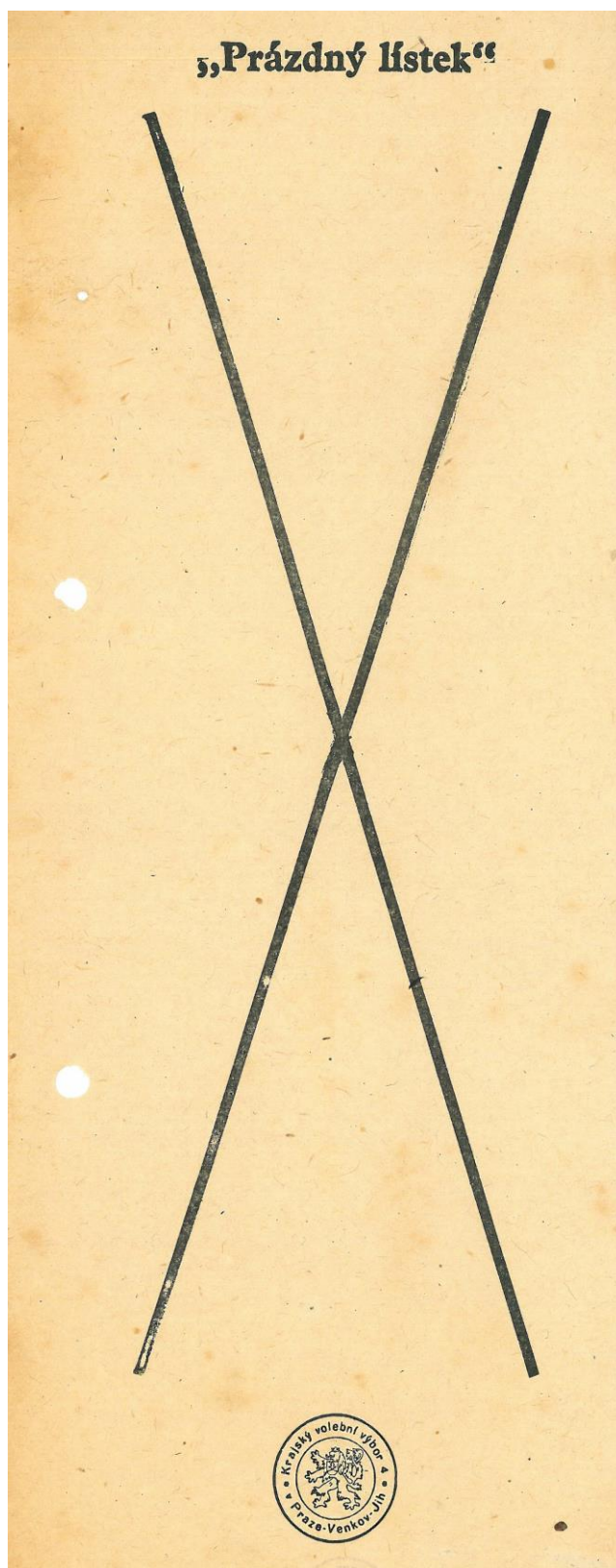
Seznam příloh

Příloha 1 – hlasovací lístek s kandidátkou ČSNS pro volební kraj Praha-venkov

Zdroj: Dolejský a Šimíček 2017

Příloha 2 – tzv. *bílý lístek*

Zdroj: Dolejský a Šimíček 2017

Slavo zemědělcům.

Zemědělci!

Půjdete za několik málo dnů k volbám. Koho budete volit? Vzpomeňte si na léta poroby a útlaku gestapáků! Vzpomínáte, kdy každický den jste za zavřenými dveřmi poslouchali cizinu? „Zde mluví Londýn“

Až dech se Vám tajil, když k Vám promlouvali naši drazi z Londýna. — Již tenkrát v cizině oni tvořili plány pro nový sociální řád, který nyní uskutečňují a to všichni ve straně nár. socialistické, která s nimi pracuje i pro Vás, zemědělce, dělníky pudy.

Jestli jejich slova byla zlatá, když byla slyšena z dálky a v době poroby, jsou jejich slova dnes tím pravdivější a přesvědčivější, když jsou mluvena jejich ústy přímo k Vám a ve svobodné vlasti, kdy přecházejí jejich slova v činy. — Kdo byl

Rípka - Stránský - Pavel Svatý - Feierabend?

Pamatujete se na jeho slova, kdy Vás volal a nabádal, abyste nedali zahynouti českému lidu v městech. — Poslechli jste, Vaše srdce promluvila a nasýtli jste miliony bratrů a sester. Šli jste za jeho hlasem tenkrát, jděte tedy i teď, kdy Vám říká:

„Pojďte za mnou, Vaše místo je ve straně národně socialistické!“

Tak mluví on, zemědělec, který je vůdcem svého venkovského lidu, vede ho, přesvědčuje, pracuje pro něj - ale nechce mandát, neboť ví, že bez mandátu se mu bude pracovat účinněji! —

Slyšte další jeho slova:

Bratři a přátelé zemědělci!

Mnozí z vás, rolníci, domkáři a sedláci, vy všichni, s kterými jsme po léta pracovali a byli spojeni osobním přátelstvím, společnými tužbami i politickým životem v nám všem společné politické straně, nás nesčíslněkrát vyzývali a vyzývají, abychom vám všem před volbami do Ústavodárného národního shromáždění řekli veřejně své stanovisko.

A tak, pamětlivi vašeho přání a poslouchající hlasu svého vlastního nitra, uvědomujeme si sami svou povinnost právě teď, když máte jít k volbě po prvé v republice opět svobodně a když máte volit mezi politickými stranami, mezi nimiž není ta, která bývala před rokem 1939 stranou především vaší, stranou zemědělského lidu.

Víme, že pro mnohé z vás to bude volba těžká. Zejména pro ty, kdo se dosud stranicky nezařadili, ale i pro ty, kdo čekali, že vystoupí politicky alespoň ti z jejich bývalých zástupců, kteří také byli v kriminále a pracovali v odboji a kteří by vám tak nyní ukázali cestu. Můžeme tak mluvit, když víme, že jste jim zůstali věrni a že byste si přáli, aby byli opět mezi zástupci lidu. Československá strana národně socialistická nám nabídla mandát do Ústavodárného národního shromáždění. Víme také, že by to bylo v souladu s vašim přáním

Jestliže jsme se však nyní rozhodli nekandidovat, pak nikoliv proto, že bychom si nevážili dobré vůle strany i vaší důvěry, nýbrž proto, že tuto dobrou vůli strany a vaší důvěru ceníme velmi vysoko, že nesmí být zkalena ani stínem pomýšlení, že by nám šlo jen a jen o získání poslaneckého mandátu, zatím co bychom neměli možnost prokázatí náš souhlas s programem strany a že jsme přesvědčeni, že vám můžeme sloužit dobře i bez poslaneckého mandátu, neboť nám tuto možnost československá strana národně socialistická dává. Práce je tolik, že každý poctivě usilující o lepší život všech bez rozdílu tříd a stavů může pracovat a má pracovat tam, kde má nejlepší podmínky pro svou činnost. Takto posuzující poměry a usilující o práci, kde můžeme mít více úspěchu ve snaze prospět národu a státu, věříme, že budeme pochopeni i vámi, děkujeme vám a ujišťujeme vás, že jsme v svém srdci i v svě-
mysli s vámi a že se vynasnažíme, abychom si vaší důvěru zachovali, i když nyní nebudeme vašimi poslanci. Československá strana národně socialistická dala však na zvolitelná místa kandidátních listin řadu jiných zemědělců, kteří budou dobře hájit zájmy zemědělského lidu.

Budeme vašimi zástupci a vašimi mluvčími ve straně a obrácíme se proto na vás se žádostí, abyste

šli k volbě, odmítli bílý nebo prázdný lístek,

volili stranu, která podle našeho přesvědčení nejlépe v nových poměrech zajišťuje politické, hospodářské i sociální zájmy a potřeby zemědělského lidu, abyste volili

československou stranu národně socialistickou

a pomohli tak k úspěchu politickému hnutí, které podle našeho přesvědčení odpovídá vaší práci, vaší potřebě i touze.

Dr. Ladislav Feierabend v. r.

Dr. Oldřich Suchý v. r.

I/34249
316

»Lid je jediným nositelem státní moci«.

Zaměstnancům

závodů, továren a dílen, kanceláří, úřadů a ústavů!

VOLTE
4
VOLTE

protože čs. strana národně socialistická je stranou skutečně národní a poctivě demokratickou. Jejími řadami prošly nejvýznačnější osobnosti našeho státního a národního života v minulosti i přítomnosti. Čs. strana národně socialistická bude i v budoucnu neohroženě hájit nedotknutelnost našeho státu a jeho demokratické uspořádání a nesmlouvavě zastávat spravedlivé požadavky všeho pracujícího lidu.

Žá dá me svobodu politického myšlení, které může svobodně projevit v dílně, úřadě každý zaměstnanec, aniž by byla ohrožena jeho životní existence.

Žá dá me snížení cen životních potřeb.

Žá dá me spravedlivé ohodnocení úkolových sazeb ve všech oborech.

Žá dá me odborníky na odborná místa.

Žá dá me, aby znárodněné podniky byly hospodárně vedeny, neboť musí být zdrojem státních příjmů a základem blahobytu našeho národa.

J s m e proti závodním milicím, které zatěžují výrobu.

M á m e svobodnou republiku — chceme svobodnou práci.

N e c h c e m e z kapitalistických otroků učinit socialistické roboty.

Dělníci - zaměstnanci, pomozte nám vytvořit nový život v novém státě a jděte do voleb se stranou čs. národních socialistů.

Je to strana, jejíž osud bude Vaším osudem!

Příloha 5 – „vysvědčení“ pro komunisty z dílny ČSNS

*Informace Praha 63
Kra, telefon 3370*

K O M U N I S T I C K Á S T R A N A Č E S K O S L O V E N S K Á
zasluhuje za svou práci a za neúnavnou činnost toto vysvědčení po-
někud odlišné od vysvědčení, které si před volbami vystavila sama!

Stupnice známek	1. velmi dobrá
	2 méně dobrá
	3 dobrá

Podvratná činnost v první republice	1	
a rychlá ztráta paměti po osvobození		
Boj za potlačení demokratických svobod ve znovu dobyté republice	1	
Práce na výstavbě totalitních zřízení a nastolení diktatury	1	
Iniciativa v protináboženském boji	1	
Rozebírání majetku po němečích a podobně	1	
Zatýkání lidí K S Č nepohodlných	1	
Falešné obviňování z reakce a zpátečnickví, ovlivňování polic. a soud. orgánů	1	
Neoprávněné přivlastňování hospodářských a mocensko-politických posic	1	
Důvěra v zaslepenost a nevyspělost demokratických voličů v ČSR	1	
Dosazování Národních správů a obsazování výnosných sinekur a funkcí	1	
Agitačné zneužívání národních podniků a úředních funkcí	1	

Stupěň c e l k o v é h o prospěchu ve zneklidňování a zabraňování konsolidace poměrů v ČSR:
PROSPÍVÁ S VYZNAMENÁNÍM

Počet zameškaných dnů na výstavbě první republiky : 20 roků

Počet zameškaných hodin manifestacemi a demonstracemi není dosud uzavřen, v této činnosti se stále pilně pokračuje.

K V Ě T E N L. P. 1946

Za takové vysvědčení jehož pravdivost a spravedlnost může si soudný občan Č S R kdykoliv ověřiti z t i s k u ž z práce K S Č ,mají občané oprávněnou důvěru, že K S Č hodlá i nadále pokračovati na této cestě a proto velmi dobře si r o z m y s l i

V O L I T I č í s l o K A N D I D Á T K Y

Ministerstvo informací

Zdroj: NA, 1062, j. 88

Vlky Agitace
 měs. soc

15. VI. 1946

57

Často na Tebe myslím, zvláště v posledních dobách. Jeme na tom ani vřichů stejně. Nové starosti vyvstávají ze starých, ještě nepřekonatelných. Je to prostě dnůček! Dneček, ze kterého bychom všichni - jistě i Ty stejně jako já - chtěli vytvořit základy lepšího a šťastnějšího života, po němž jsme v minulých letech tolik toužili.

V proměně bytosti nového státu jsem si říkala: Je to ta svoboda, je to ten život, po němž jsi tak bážela, na který jsi v minulých letech a často i v pochybách tak horoučce čekala?

Uvažovala jsem, moudrovala, až na konec, když jsem viděla vřichů bytosti, které tak zkroutilily mi představy o životě v osvobozeném státě, jsem dospěla k jednomu závěru:

naše představy o šťastném národě zůstávají představami do té doby, dokud se všichni, kteří souhlasně myslíme a cítíme, rázně nepokusíme o jejich uskutečnění prohledem a odhodlanou prací!

58

Vstoupila jsem proto do strany národně-socialistické. Vše jsem totiž měla nejvíce lidí, shodně se mnou nakrájček na úpravu poměrů ve státě a národě.

Vím, že žádná politická strana mi osobně nic nedá. Ale vím také, že prostřednictvím mému světovému národní odporovatelské strany mohu dát sobě a těm, kteří přijdou po mně to, po čem toužím a co chci.

Lučím tě a všim, že Ty národy jsou i můjmi koležky. A proto se tě upřímně a otevřeně ptám: chceš společně se mnou pro tyto krásné představy opravdu svobodného státu a svobodného člověka pracovat i bojovat v jedné, naší politické straně?

Odpovíš-li mi lito odříkání kladně, prosím tě, vyplň a zašli na moji adresu připojenou přihlášku. Odpovíš-li mi mi záporně, také se nic nestane; neochotně totiž věřím, že se - když se dva, tedy určitě vítra - sejdeme na stejné půdě, vedoucí ke stejnému cíli všech.

Se vřelými pozdravy

